

Tijding 1985 - 2

Uitgave van de heemkundekring

't Zuidkwartier

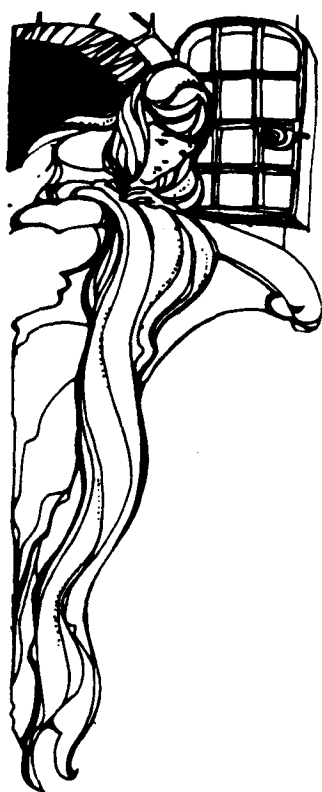
Tijding

1985 - 2

*Uitgave van de
heemkundekring*

't Zuidkwartier

juli 1985

Tijding 1985 - 2

Inhoudsopgave:

1. Doelstellingen van de Heemkundekring "Het Zuidkwartier".	3
2. Samenstelling Bestuur.	4
3. Van de Redactie.	5
4. De Husaarts te Hoogerheide-Woensdrecht e.o. A. Pijnen.	7
5. Frans Hoelen, fotograaf, uit: Culturele Raad Kapellen, door H. De Schutter.	13
6. Kort Stamboomonderzoek Moors, M. Moors.	22
7. Lijst met herkomst van namen in de Zuidwesthoek, deel I, M. Moors.	30
8. Een merkwaardige Perkamentrol uit de 14e eeuw, uit: De Spycker door Br. Guibertus Gabriëls.	38
9. Een lied uit de oude doos, To Bolders - Van Dooren.	55
10. Jaarverslag Activiteiten 1984.	59
11. Bedrijven die onze kring een hart toedragen.	62

Kopie voor "De Tijding" 1985 - 3 gaarne vóór of op 27 september 1985 inleveren op het redactie-adres: Aanwas 47 te Ossendrecht.

Nadruk of overname uit "De Tijding" of gedeelten daarvan, in welke vorm dan ook, is zonder schriftelijke toestemming van het bestuur en schrijvers der artikelen verboden.

Het Zuidkwartier aanvaardt geen enkele verantwoording aangaande de stijl en juistheid der artikelen, doch laat deze geheel voor rekening van de ondertekenaars.

DOELSTELLING VAN DE HEEMKUNDIGE KRING "HET ZUIDKWARTIER"

opgericht 27 maart 1977.

De Heemkundekring "Het Zuidkwartier" is een vereniging zonder winstgevende- of politieke oogmerken. Ze neemt ten opzichte van alle instanties een neutrale houding aan.

Haar werkterrein omvat het grondgebied der Zuidwesthoekgemeenten.

Zij stelt zich, met inachtneming van het bovenstaande, ten doel :

1. Het bevorderen van belangstelling op heemkundig gebied voor de omgeving, door het geven van voorlichting, het organiseren van lezingen, kursussen, ekskursies, tentoonstellingen en andere evenementen.
2. Het beoefenen en ter kennis brengen van de regionale geschiedenis, genealogie, antroponymie, topografie, toponymie, geologie, bodemkunde, waterhuishoudkunde en geomorfologie.
3. Het vastleggen van dialecten, al dan niet overgeleverde verhalen, rijmen, uitdrukkingen enz.
4. Het stimuleren tot het in stand houden van oude gebruiken, ambachten en folkloristische activiteiten.
5. Het ijveren voor het behoud van waardevolle landschappen en bouwwerken en cultuur-historische- en heemkundige waardevolle zaken.
6. Het uitgeven van een periodiek aan haar leden en andere voorkomende publikaties.
7. Alles te doen of te bevorderen wat in een heemkundig kader te plaatsen valt.

Nieuwe leden kunnen zich voor 1985 opgeven d.m.v. storting van de jaarcontributie ad. f. 25,- t.n.v. Penningmeester "Het Zuidkwartier" bij de Rabobank te Ossendrecht, nr. 14.05.21.437, gironummer van de bank : 1107397.

Inlichtingen betreffende het lidmaatschap kunnen worden ingewonnen bij : Mej. Bastiaanse, sekretaressse interne zaken.

Tulpstraat 11, Putte (N.Br.)
Tel.: 01645-2794 (Na 18.00 u.)

SAMENSTELLING BESTUUR HEEMKUNDEKRING "HET ZUIDKWARTIER"

<u>Dhr. L. Timmermans,</u> Duinstraat 36, 4631 KV Hoogerheide. Tel. 01646-2546	Voorzitter
<u>Dhr. L.F. v.d. Bergh,</u> Aviolandalaan 29, 4631 RP Hoogerheide. tel. 01646-3339	Vice Voorzitter
<u>Mej. M. Bastiaanse,</u> Tulpstraat 11, 4645 CS Putte. tel. 01645-2794	Secretaresse interne zaken
<u>Dhr. G.C.J. Roovers,</u> Huygensstraat 35, 4631 GK Hoogerheide. tel. 01646-3657	Secretaris externe zaken
<u>Dhr. A. Mattheussens,</u> Aanwas 27, 4641 JE Ossendrecht. tel. 01647-2662	Penningmeester
<u>Mevr. J.C.V. de Greef-Verhees,</u> Aanwas 47, 4641 JG Ossendrecht.	Redactie "Tijding"
<u>Dhr. J. van Loon,</u> Kon. Wilhelminastraat 22, 4641 GS Ossendrecht. tel. 01647-2782	Bestuurslid
<u>Dhr. A.A.J. Suykerbuyk,</u> Bergsestraat 21, 4635 RD Huybergen. tel. 01644-2391.	Bestuurslid
<u>Mevr. M. Beens- van Beeck,</u> Koppelstraat 3, 4645 RD PUTTE tel. 01645-2581.	Bestuurslid

Losse nummers van "Tijding" zijn verkrijgbaar voor de prijs van
f. 6,-- per stuk bij de secretaresse interne zaken :
Mej. M. Bastiaanse, Tulpstraat 11, 4645 CS Putte, tel. 01645-2794.

Ook nieuwe leden kunnen zich op dit adres opgeven.

VAN DE REDAKTIE

Voor dit nummer heeft de redactie dankbaar gebruik gemaakt van gegevens, die met name de heer Marcel Moors verstrekke. In overleg met hem heeft de originele stof enige bewerking ondergaan.

M. Moors is geboren te Ossendrecht. Hij toont al jarenlang een bijzondere interesse voor het verleden. Deze interesse leidde onder meer ertoe dat hij oude prentbriefkaarten en foto's van enkele plaatsen in West-Brabant ging verzamelen. Daartoe behoorden ook de Zuidwesthoekgemeenten.

Het verzamelen van oude prentbriefkaarten is trouwens een hobby voor velen. Regelmatig worden er beurzen gehouden, waar men kaarten kan ruilen, aan- en verkopen. Op de kaarten staan veel zaken afgebeeld van historisch belang. De oudste kaarten dateren van eind vorige eeuw. Niet alleen vindt men daarop gebouwen die inmiddels zijn verdwenen of gewijzigd, maar ook zaken als stoomtrams, hondekarren en andere vervoermiddelen, klederdrachten, huisindustrieën en soms ook iets van het dorpsleven.

Vaak is het niet gemakkelijk om te ontdekken wanneer een bepaalde foto is gemaakt. Toch zijn er verschillende hulpmiddelen voor het juist dateren van dergelijk materiaal. Soms is te achterhalen, wanneer een bepaald gebouw op de afbeelding is gebouwd, verbouwd of afgebroken. Dergelijke zaken kunnen al leiden tot een min of meer nauwkeurige datering. Vaak zijn prentbriefkaarten verstuurd per post. Via de stempeling kunnen we in ieder geval bepalen dat een kaart van vóór die datum is. Tenslotte is het ook mogelijk dat de fotograaf of uitgever van de kaarten, of de winkelier die de kaarten

verkocht, zijn naam op de kaarten vermeldde. En dat kan dan weer een mogelijkheid tot datering geven, als we tenminste beschikken over wat gegevens van de foto-graaf, uitgever of winkelier, zoals b.v. nummering.

In deze streken waren het vooral enkele fotografen met de familienaam Hoelen, die een massa prentbrief-kaarten maakten voor de verkoop. Via bemiddeling van M. Moors zijn we in staat gesteld om het artikel van de heer Rik De Schutter uit Kapellen(B) te plaatsen. Behalve Hoelen zijn er nog meer fotografen geweest zoals o.a. H. Vaesen uit Bergen op Zoom, die in bepaalde periodes foto's in de Zuidwesthoekgemeenten maakten. Wie daarover gegevens heeft, kan daarmee terecht bij de redactie, bij voorkeur in de vorm van een uitgewerkt artikel.

Een ander facet van het verleden, dat M. Moors erg boei-de, was de geschiedenis van zijn familie. Vele jaren be-zocht hij, op zoek naar gegevens over zijn familie, vele gemeente-archieven, terwijl hij ook op andere manieren, zoals mondelinge navraag, zo veel mogelijk gegevens over zijn nabije en verre voorvaderen wist te achterhalen. Het eindresultaat vinden we in zijn "Kort Stamboomoverzicht Moors". De relatie van zijn familie met de Zuidwesthoek komt hierin tot uitdrukking.

Bij al het speurwerk in de archieven noteerde M. Moors gegevens over andere families uit de Zuidwesthoek. Daaruit stelde hij een lijst samen, die U eveneens in deze aflevering aantreft. Mogelijk komt U er Uw eigen familienaam in tegen. Wie daarop zelf wil verder bou-wen in verband met een eigen stamboomonderzoek, vindt in de lijst al een beetje een aanwijzing waar de familie-naam voorkomt. Deze lijst wil alles behalve bogen op vol-ledigheid. Hebt U aanvullende gegevens, laat het de re-dactie dan weten.

DE HUSSAARTS TE HOOGERHEIDE-WOENS DreCHT E.O.

"De Vlaschaerd" (Stijn Streuvels) en "De Hackkaerts", een ander Vlaams boek, doen vermoeden dat de familie van Vlaamse afkomst is, al bestaat hierover geen zekerheid.

Dat we over deze familie, waarvan nog steeds afstammelingen in de Zuidwesthoek wonen, schrijven, is niet zo toevallig.

Al eerder was ze mij opgevallen door een acte uit het oud-archief van de Raad en Rekenkamer te Bergen op Zoom en door een relaas uit het gerechte lijk archief van Woensdrecht uit de 18e eeuw, dat in het Rijksarchief te 's-Hertogenbosch berust.

Dat een en ander over deze familie op papier komt spruit voort uit het feit dat onze secretaris, de heer G. Roovers, te Roosendaal een bouwuitvoerder ontmoette die beweerde Hussaart te heten en afkomstig te zijn van Hoogerheide.

Vroeger had hij met zijn ouders op "De Kooy" gewoond. Nadien verhuisden ze naar Nieuw-Vossemeer waar ze op de "Hoogte" nog een café uitbaten.

Van deze gegevens was ik al op de hoogte, maar de uitvoerder toonde interesse omtrent zijn familie. Vooral nadat de heer Roovers hem gezegd had dat wij mensen hadden, die wel iets van zijn familie wisten.

Intussen heb ik deze meneer al wat informatie over zijn familie toe kunnen spelen.

Wat hij niet wist, of weet, is dat "De Kooy" een reeds voor 1700 ontgonnen gebied is van 68 gemet en 200 roeden. In 1760 in eigendom bij Anthonie Roels.

Het was een aaneengesloten gebied met een ven en een eendenkooi erbij.

Het complex lag toen in de "Heerlijkheid" Woensdrecht. Pas na de vereniging van Woensdrecht en Hoogerheide in de jaren 1819-1820 ging men dit min of meer onder Hoogerheide rekenen.

De jaren gingen voorbij, en zo kwam op een gegeven moment 'n zekere familie Hussaart op "De Kooy" terecht. Naderhand is het grootste deel van het complex opgegaan in een vliegveld dat men eerst "De Eendenkooi" noemde.

In 1940 "namen" de Duitsers het vliegveld "over". Na de oorlog kwam het weer in Nederlandse handen en werd het een "Navo-Basis". Maar erger, als het een beetje tegenzit zal de voormalige "Kooye" een rakettenbasis worden. Dit alles staat te gebeuren, ofschoon 70% der Nederlandse bevolking het hier niet mee eens schijnt te zijn, als we diverse berichten mogen geloven.

Intussen zijn we wel wat van de familie Hussaart afgedwaald. Dat de naam niet altijd hetzelfde is geschreven komt omdat dit vroeger reeds het geval was. Zij zijn echter, waar ook in onze streek, familie van elkaar!

Berend of Bernhard Hussaert, de eerste waar we mee kennis maken, komt in 1703 voor te Hoogerheide in de omslagen van het "Hoofdgeld en het Gemaal", die in dat jaar beginnen te lopen.

Zijn gezin bestaat dan uit twee personen boven de 16 jaar en zes personen onder de 16 jaar.

Zijn vrouw, kinderen c.q. knechts zijn niet met name genoemd.

Geen van zijn kinderen is te Hoogerheide gedoopt.

Terwijl de parochie Hoogerheide in 1689 is opgericht, en de zielzorg had voor Hoogerheide, Woensdrecht, een deel van de Zuidgeest, Hinkelnoord en Ossendrecht.

Hieruit moeten we concluderen dat hij zich kort voor 1700 te Hoogerheide heeft gevestigd, zodat daar geen kinderen meer geboren zijn, of vrij kort daarna.

Dit gezien de leeftijd van de kinderen, omdat bij een vroege vestiging er al bij zouden moeten zijn geweest, die in 1703 ouder dan 16 jaar waren, wat niet het geval was.

In hetzelfde jaar 1703 telde Hoogerheide, schrik niet, 83 inwoners.

In het jaar 1706 zijn de familiale omstandigheden onveranderd: nog geen enkel kind was 16 jaar.

In 1710 zijn er nog vijf kinderen onder de 16 jaar.

Een der kinderen is gestorven of boven de 16 jaar en uitwonend geworden. Waarschijnlijk is de familie "Hussaert" zich omstreeks 1690 te Hoogerheide komen vestigen, gezien er geen geboorten meer hadden plaats gevonden, en het oudste kind in 1710 16 jaar of ouder was. Hun oudste kind moet omstreeks 1690 elders geboren zijn, evenals hun later geboren kinderen. Bij de berekening van de geboortedatum van de kinderen moet men de 4 jaar in acht nemen tussen 1706 - 1710, gezien hoerover gegevens ontbreken.

In 1710 had Hoogerheide het respectabele aantal van 76 inwoners.

De familie Bernhard Hussaert telde in 1715 nog twee personen boven de 16 jaar, dus man en vrouw en twee personen onder de 16 jaar. Hoogerheide telde toen 79 inwoners.

In 1716 komt het gezin Hussaerts niet meer als zodanig voor. De zoon, Geert Berentsen Hussaerts is dan "knecht" bij BAstiaan Matheussen en ouder dan 16 jaar. Hoogerheide heeft dan 82 inwoners.

De jaren 1725 tot 1734 zijn vaag en leveren geen exacte

gegevens op. Familieleden kunnen tijdelijk elders gewoond hebben, wat te verklaren is uit het jaar 1735.

Johannes Hussaerts en Lena, zijn vrouw, Bernhardus, Adriana, Adriaan, de kinderen, Gerardus, een leerjongen, Evert Witgevers, een thuisligger; behoudens Jan Hussaerts en zijn vrouw zijn de anderen beneden de 16 jaar. In 1735 bezat Hoogerheide 112 inwoners.

De vrouw van Jan Hussaerts, die op Hoogerheide woont, is Helena van Wezel.

Op 19 januari werd hen namelijk een zoon geboren, "Baptizatus Adrianus filius legitimus Johannes Hussaerts et Helena van Wezel".

In 1739 kregen ze nog een dochter Catharina, "Bapt. Catharina, filia legitima Joannes Berentsen Hussaerts et Helena van Wezel"

Het verhaal is natuurlijk nog langer. Alhoewel het nooit een grote stam is geworden, verdween de naam nimmer uit de streek. Daarom kunnen de Hussaerts met recht een oude streekfamilie genoemd worden.

Zij zijn o.a. geparenteerd aan vele nu nog voorkomende familienamen: Daalmans (Daelemans) uit Ekeren en Brasschaet; Thijssen, oorspronkelijk van de Zuidgeest; Govers, Woensdrecht; Van Develen, Woensdrecht; Van Dijk, Hoogerheide; Bruijnseels, Hoogerheide; Rommens, Ossendrecht; Jan Bapt Bruijnseels, Essen en in later tijden nog aan verschillende andere families.

Wij zijn begonnen met Bernhardus of Barent Hussaert; wij eindigen ook met hem.

Op Hoogerheide moet hij kort bij de kerk gewoond hebben gezien hij meermaals als trouwgetuige optrad. Waarschijnlijk kort bij de voormalige R.K. Kapel, die voor de 80-jarige oorlog onder de parochie Woensdrecht

dependeerde maar na de omwenteling door de protestanten werd aangeslagen.

In de kapel werd onder de katholieken "mis" gedaan. Zij stond op de hoek van een oude uitgang van de Putseweg die uitgaf op de "Dorpse Straete".

Barend Husaerts moet er vlak bij gewoond hebben en was er na zijn vestiging al vlug bij om met "De Heer van Hoogerheyden" zaken te doen, getuige onderstaande acte.

"Acte door de Heer van Hoogerheyden Cornelis van Aerssen aan Barend Husaert gegeven om de scaepen van het kerckhoff van de Capel te Hoogerheyden te weeren in dato 31 may 1709.

Wij ondergeteijkenden authoriseren mits desen Barent Husaert om de scaepen en de beesten (koeien) te weeren rontom van het Kerckhoff van de Kapel van Hogerheyde en hij sal hebben van ieder scaep dat hij daerop vint en dese aen den Heer bekent maeckt twee stuijver van ieder paert koey off calff ses stuijver daerenboven sal hij voor die toesicht sijne nien (bijen) seytwarts van de capel mogen setten waervoor den heer de dobbele rei elst (els) zal laten uytdoen.

Actum den 31 may 1709

Cornelis van Aerssen
van Hoogerheyden.

Minute den 31 may 1709

Acte Barent Husaert om de scaepen van het kerckhoff te Hoogerheide te weeren."

Barend wist dus al gauw waar de os gebonden lag, want zijn bijen leverden hem zoetstof én was (om kaarsen van

te maken)

Suiker uit bieten was er nog niet en een smoutlampje kon het bij kaarslicht niet halen.

Zo loodste hij zijn gezin door die armoedige barre tijd. Na hem deden dat zijn afstammelingen, die net als velen uit de streek, ondanks alle mogelijke tegenslagen zoals epidemische ziekten, oorlog, beroving, te lage lonen en te zware belastingen, de eeuwen zijn doorgeworsteld tot op de dag van vandaag.

Juni 1984,
Fons Pijnen.

Gebezigde documentatie:

- Oud-archief Woensdrecht, Inventaris Hoogerheide de no's: 830, 831, 832, 833, 834, 835 en 840.
- Doopregisters R.K. Parochie Hoogerheide.
- Acte uit 't Gemeente-archief van Bergen op Zoom, Raad en Rekenkamer, gedeponeerd archief Hoogerheide, inventarisnummer no. 517.

FRANS HOELEN

Roosendaal (Ned) * 15 april 1870 + Cappellen 1 december 1904.

De eerste fotograaf in Cappellen en gekend tot buiten onze taalgrens soms zelfs nog beter dan in eigen gemeente!

Ik heb Frans Hoelen niet meer gekend, door zijn vroegtijdig overlijden in 1904, kwam ik te laat op de wereld (in 't zelfde jaar), maar wat ik van hem later heb horen vertellen en vooral wat ik van zijn kaarten reeds gezien heb en nu nog soms ontdek, denk ik wel een beeld van hem te kunnen maken.

Frans Hoelen, die huisschilder van beroep was, en zoals het toen rond de eeuwwisseling meestal gebeurde, in de lange harde winters van die tijd, toen zaten de schilders, die in onze gemeente zeer talrijk waren, meestal achter de "leuvensche stoof", want de schilders hadden het meeste werk in de periode van de grote kuis en de kermis.

Toen op het eind van de vorige eeuw demode der fantasiekaarten een broertje kreeg, of was 't een zuster, onder de vorm van zichtkaarten, bracht zijn vriend de heer A. Waghemaekers, de uitbater van de toen selecte kruidenierszaak "La Chaine" later ook "De Ketting" genaamd uit de Statiestraat, hem op het gedacht, ook dien weg op te gaan. Ik meen te geloven dat hij toen zelf al wat met de fotografie vertrouwd was, daar de heer Waghemaekers, toen reeds een volleerd fotograaf-liefhebber was, die zelfs toen al in 1900 met een foto genomen aan het Fort van Cappellen de Eerste Prijs won,

op de tentoonstelling te Parijs!!

En zo zien wij op de eerste kaart die hij maakt van zijn huis in de Dorpsstraat (F.Hoelen N 63) van boven kan men schilder lezen en onder het winkelraam fotograaf.

Hij sloeg direct aan het werk en gunde zich rust noch duur. Een kaart heb ik nog ontdekt waar hij nog in lange ouderwetse schilderskiel de poort van "Villa Gelrok" zal gaan schilderen en voor de folklore, een boer met hondekar en eierkorven aan de arm (F.Hoelen N 26) en waar hij natuurlijk iemand anders moest laten afdrukken.

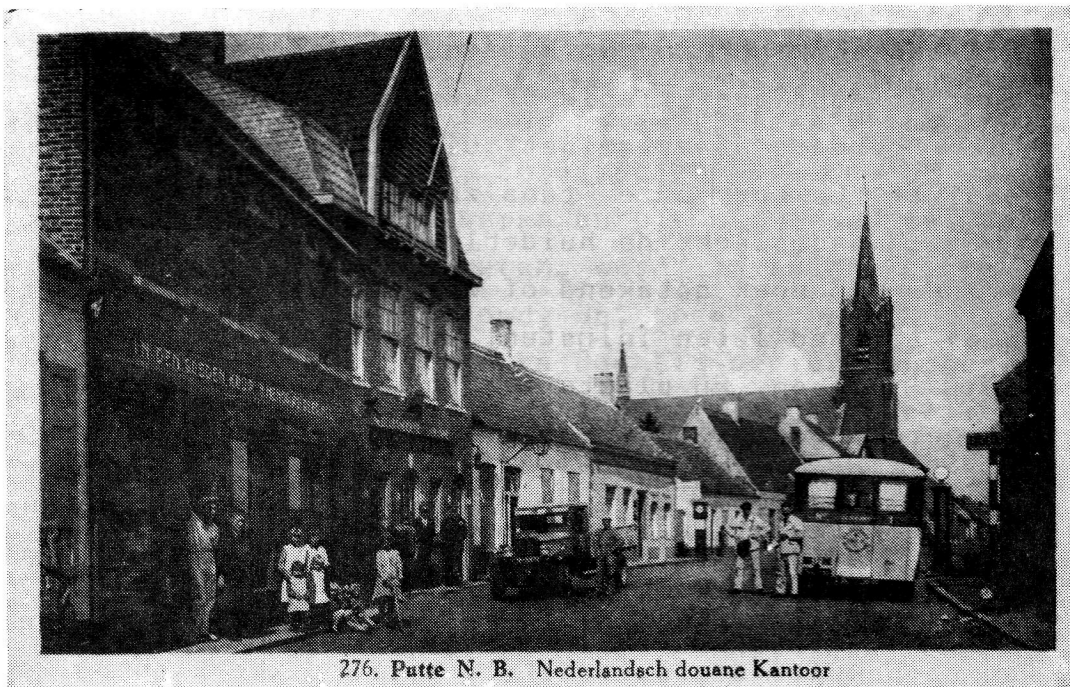
Hij maakte kaarten van gans ons Polder en Heide gewest tot over de Schelde in Oost-Vlaanderen, in Nederland tot Hoogerheide, in de Kempen Esschen, St. Lenaarts enz. tot West-Malle, Pulle en nog meer, want door een afspraak met G. Hermans, de beroemde Antwerpse fotograaf, kwam die niet in Cappellen en F. Hoelen niet in Antwerpen plaatjes maken, slechts in Austruweel werd éénmaal tegen dien regel gezondigd.

Frans Hoelen, moet met een wonderbare kunstzinnige, artistieke begaafdheid geboren zijn, want om zo onmiddellijk na een vijftigtal kaarten, om te zoeken en te tasten, een vaste vorm te geven aan zijn productie, heeft hij in de korte periode die hij nog te leven had, een massa kaarten nagelaten, die echte juweeltjes zijn, het voortdurend contact met kunstschilders en artiesten van alle pluimage, waar toen in Capellen geen gebrek aan was, zal hem daar bijzonder veel bij geholpen hebben.

Maar dat zijn "plezante spuitersaard" ook daarbij een vooraanstaande rol speelde, komt vooral tot uiting in de volgende beelden: Beirendrecht F.Hoelen N 663,

N. 69 In 't dorp - Dans le village.

276. Zicht van zuid naar Noord. Rechts: bus van het streekvervoer. Fa. Liefbroer uit Bergen op Zoom. Hij had 1 lijn: Bergen op Zoom-putte-grens.

Op hun Gemak, Statiestraat (F.Hoelen 3268), 't Paleis van Pikus, heidestraat enz. Maar het tijdsdokument van de oude volkswijk Essenhout met zijn slijkstraatkarspoor en mesthopen, waar het in de kleine huizekens krioelt van vrouwen met veel kinderen en waar de mannen op zoek zijn naar werk aan de dokken.

Niet alleen waren zijn kaarten zeer mooi, de kwaliteit en houdbaarheid is, evenals die van G. Hermans, de beste van heel ons land. Men kan gerust aannemen dat hij ± een 5000-tal kaarten nagelaten heeft, zijn schoonbroer Louis Peeters en later zijn zoon Louis, brachten dit aantal tot meer dan 11.000 clichés.

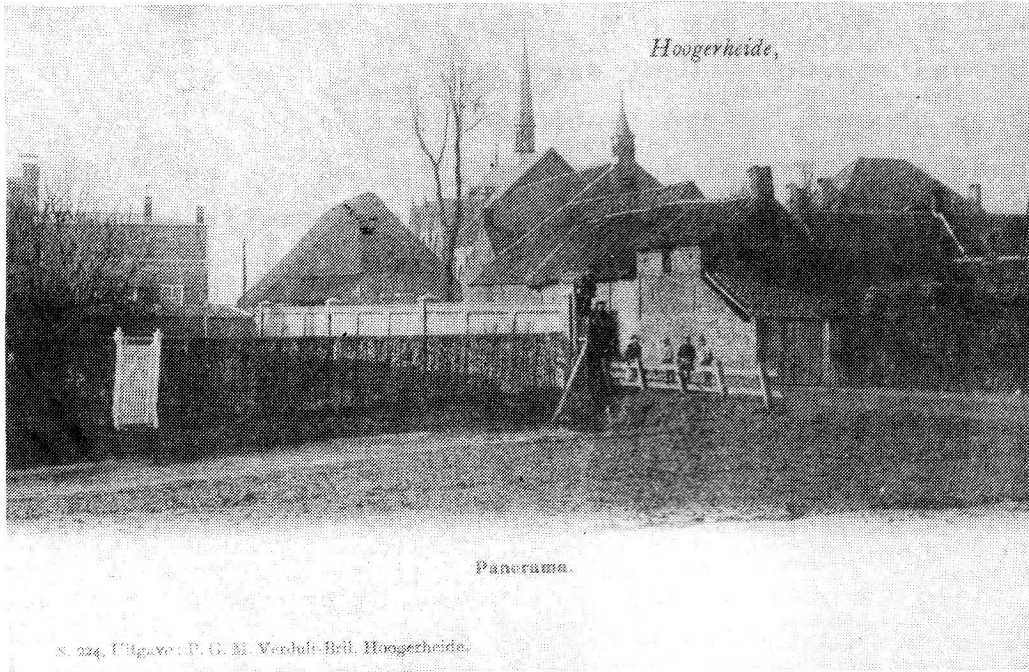
Zo bezit ik een familiefoto van een dubbele gouden bruiloft in de Bullumsfamilie, Bul in de volksmond, waar dat de groep zo groot was dat de kleinkinderen apart moesten uitgebeeld worden, 't geen vlug gebeurde. Hij besteedde erg veel zorg aan de foto's van de jubilarissen en kinderen. De Bullensen, dat was bekend, kwam het door overerfenis of kwam het omdat zij bijna allen "herberg of estaminet" uitbaters waren "goed gebuikt". En toen onze Frans zag dat het ijverig maar profijtig nageslacht de huldeblijken voor de jubilarissen op doek getekend of was het geborduurd had en daarna had laten inlijsten, kwam de echte spuiterse Hoelenaard boven. Hij plaatste toen de twee grootste, langgerokte, best uit de kluiten gewassen Bullensdochters, zoals gewoonlijk ieder jaar zwanger en natuurlijk extra dikgebuikt, aan de buitenzijde van de groep die hij ging vereeuwigen en drukte de twee ingelijste herinneringshuldeblijken zo stevig mogelijk tegen de benen van de bewuste dames, zodat de extra dikke kweekbuiken gezellig over het raam kwamen kijken, wat nog vele jaren daarna voor de mensen van dien tijd een bron van lol en moppentapperij was.

Wat de kaarten betreft, lagen onze medeburgers in de bovenste schuif, want daar die beelden meestal 's zondags genomen werden, waar de heren meestal op hun Paasbest, meestal met bolhoed en soms nog met "processiefrak" de dames meestal met de ouderwetse kapmantel, gelijk lake, ge weet wel.

De heren die hij hier en daar van de tapkast of bier-toog moest gaan halen, konden dan ook rustig en waardig poseren, in tegenstelling met andere afgelegene gemeenten, waar het gewoonlijk op een weekdag gebeurde, waar de mensen op hun "'s warkdags" waren en samenscholingen verwekten waar weinig uit te bekennen valt.

En ja, het voornaamste dokument van het Oud-Nederlands gemeenschapskultuurgebied en laat ons gerust bekennen toen op het wereldniveau, is de grote groepsfoto van een oude Harmonie, de Katholieke, ten tijde van de "Boerenoorlog" gelijk men dat bij ons noemde.

In bewondering voor de Transvaalse (Zuid-Afrika) boeren die het machtige Albion, Engeland de wereldmacht van voor 1914, durfden trotseren en uit medelijden met de slachtoffers onder de Boeren, werd waarschijnlijk, ter gelegenheid van Vastenavond, dat toen in onze Contreien van 's morgens tot 's nachts duchtig gevierd en begoten werd, werd een verklede optocht gehouden om de collectebussen meer inhoud te bezorgen en nadien de bloemen nog eens extra buiten te zetten. Wij staan in be- of verwondering voor het krijgshaftig voorkomen en het "moderne" oorlogsmateriaal van onze voorvaderen. Wij herkennen op de foto, de grote Louis Lucas, toen zowat de lieveling of mascotte van heel het dorp, fotograaf F. Hoelen, die het fototoestel op punt stelde en toen zelf in de groep plaats nam, verder brouwer Jan Ver-aert, P. De Schutte, Nand Feyen en nog meer anderen.

N. 224. Richting Oost-West. Begin Huijbergseweg. Te zien aan de kleine kerktoren, een deel van de nieuwe kerk (achter de oude) + dak van R.K. Pastorie. Op de voorgrond! vijvertje achter de tuin van Mej. Jacobs. Verdult-Bril = Holen. Deze winkelier-koster wilde zijn naam erop. (+ 1903)

6898. Uit + 1913. Richting West-Oost. Links is het gemeentehuis; rechts achter kettingen: R.K. Pastorie. 2 percelen verder: Het huis van Paulientje Musters.

Dit aandenken is tot nog toe in bezit van vele oude Cappelse families en wordt nog met trots getoond.

En dit was ik nog vergeten dat F. Hoelen, die voortdurend per "velo" over de Kempische zand- of schaarse steenwegen rotste en waarschijnlijk met zijn kaars of carbid verlichte krakende velo of fiets dikwijls in het donker thuis aanlandde, werd een paar maal overvallen, de anti-regenkleding van die tijd was ook alles behalve safe, hoed of klak, dikke kabaan, zware schoenen en "getten" die als men nat thuiskwam dikwijls een paar dagen nodig hadden voor ze weer droog waren. Hij heeft een zware "waterfleuris" opgedaan en dit heeft hem zijn leven gekost. Maar in de grote familie van de Belgische kartofielen zal zijn naam door zijn onvergelijkbaar werk, ons nog lang overleven.

Kapellen, 7 - 9 - 1977

H. De Schutter.

Met toestemming overgenomen uit:

Culturele Raad Kapellen, 2-maandelijks tijdschrift,
5e Jaargang nr. 2 "Kalender" dec. '77 - jan. '78.

K A P E L S E K O P P E N

Er is een oud spreekwoord dat luidt:"Eigen lof stinkt", maar het is voor ons een groot genoegen de talrijke reacties op onze heemkundige bijdrage die wij mochten ontvangen, niet alleen uit onze gemeente maar zelfs van onze Noorderburen. Zo genoot het artikel over onze eerste fotograaf Fr. Hoelen zeer veel belangstelling. Het werd met toelating door twee periodieken overgenomen, en zo kreeg ik van de heer J.H. Lemmens, kaartenverzamelaar te Roosendaal, een stamboom van Fr. Hoelen toegestuurd, waarvoor nogmaals mijn beste dank.

De ouders van Frans waren:

Joseph Ferdinandus Hoelen
geb. 15 aug. 1841 te Hasselt (Belgisch Limburg)
en

Adriana Antonia Janssen
geb. 23 april 1844 te Roosendaal
overl. 13 april 1872 te Roosendaal

Joseph kwam op 8 maart 1865 na een verblijf te Brussel te Roosendaal aan. Hij was huis- en meubelschilder.

Op 20 februari 1868 huwde hij te Roosendaal.
Zijn vrouw was modemaakster.

Na het overlijden van zijn vrouw vertrekt Joseph op 15 mei 1872 naar Cappellen, België. Zijn zoon Franciscus wordt bij zijn grootouders van moederszijde te Chaam (N) ondergebracht tot op 10 augustus 1873 wanneer hij zijn vader in Cappellen gaat vervoegen, waar deze opnieuw gehuwd is met Maria Josephina Feyen (Eeckeren 23 december 1838). Zij kwamen wonen in de herberg "'t Pannenhuis" op de Antwerpsesteenweg, naast de smidse van Tist de Smid en nu ingepalmd door het flatgebouw Putcuyp.

Uit dit huwelijk ontsproten:

Hoelen, Leonia	Hoelen, Maria (1874) moeder van de
Villain, Fernand	gekende (Edouard "Bruin") en de ge-
	wezen Cappellen en Antwerp voet-
	baller Fille Blankers.

Frans Hoelen trouwt met Caroline Peters, zuster van bakker Louis, rechtover de Pastorij, en neemt zijn intrek in de ouderwetse tweewoonst met middeleeuwse ingangspoort. Wat jammer dat dit gebouw niet gespaard gebleven is. Dit was ongetwijfeld een getuige van de zeer vroege Spaanse aanwezigheid in onze contreien, gepaard gaande met de Kapel van St. Jacob de Meerdere, nu parochiekerk.

Want ik heb van zeer oude metsers vernomen dat zij bij het droogleggen van een kelder op een oude waterput en op een steenmassa terecht kwamen van oude Spaanse origine.

Uit het huwelijk Frans Hoelen-Peters kwamen voort:

Josephine (1897 - ?) Louis (1902 - 1977)
Françoise (1905 -)

Kapellen,

H. De Schutter (1904 -)

Met toestemming overgenomen uit:

Culturele Raad Kapellen, 2-maandelijks tijdschrift,
5e Jaargang nr. 2 "Kalender" dec. '77 - jan. '78.

KORT STAMBOOM-OVERZICHT MOORS

- I. Wouter Moors trouwde in 1686 in Bergen op Zoom met Maria Philips. Wouter kwam uit Eindhoven en Maria uit Vlaanderen. Hij was "soldaat onder de com(a)ny van zijn hoogedele de heer van Hoffwege, goeverneur deser stadt".
- II. Philippus Moors kwam uit bovenstaand huwelijk voort. Hij was in 1688 geboren te Bergen op Zoom. Op twee-entwintigjarige leeftijd woonde hij als ambachtsgezel in 's-Hertogenbosch. In de archieven staat vermeld, dat hij "beroepshalve zonder langdurige woonplaats" was. In 's-Hertogenbosch woonde ook Barbara van der Velde. Zij kwam uit Waalre bij Eindhoven. Beiden trouwden in 1710 in Waalre en kregen daar in 1712 een dochter: Maria. Hun tweede kind, Daniël, werd in 1714 geboren in Halsteren, waar Philippus pachter was van de dorpsimpost (=belasting) op bier, wijn, brandewijn en gedistilleerde dranken. De dorpsoverheid inde in één bedrag de belasting van de pachter. De pachter diende zelf het geld te innen van de belastingplichtigen.
- Na vijf jaren huwelijk overleed Barbara van der Velde. Twee jaren daarna hertrouwde Philippus in Halsteren met Elisabeth Monté uit Zandvliet (B), die op dat moment in Bergen op Zoom woonde. Uit dit huwelijk werden nog dertien kinderen in Halsteren geboren. Van de 15 kinderen (8 zonen, 7 dochters) zorgden de dochters door huwelijk voor verwantschap met onder andere: Tollenaar, Leenaars, Franken, Geerts, Degen, Engels en Eijmbers. Van de zonen zijn er slechts twee, van wie in westelijk Noord-Brabant nakomelingen te bespeuren zijn in de archieven: Wouter Moors, die geboren was in 1734, bleef in Halsteren wonen en huwde daar met Maria Mutsaerts uit Wouw. Het beroep

van Wouter stond omschreven als landman, tavernier (= herbergier) en hij was even als zijn vader ook pachter van de dorpsimpost. Uit het huwelijk kwamen acht kinderen voort, waaronder zes dochters. Die dochters trouwden later onder anderen met: Boeren, De Keijzer, Kokken, Mulders en Van Oers.

Eén zoon overleed terwijl hij pas een dag oud was. De andere zoon, Marinus, huwde in 1804 met Anna van den Branden. Dit huwelijk bleef zonder kinderen. Nadat Marinus weduwnaar geworden was, trouwde hij met Adriana Leenaars uit Bergen op Zoom. Hieruit kwamen zes kinderen voort, van wie drie dochters trouwden met Borghouts en Verbiest; zij zorgden voor veel nakomelingen in Bergen op Zoom. Slechts één zoon bleef in leven: Wouter Moors, van beroep hovenier. Hij woonde in de Fluwelenbroekstraat in Bergen op Zoom. Hij kreeg elf kinderen. Enkele dochters trouwden onder meer met: Laro en Van Heusden. Eén zoon was gehuwd, maar bleef kinderloos en twee andere zonen vertrokken omstreeks 1875 naar Antwerpen (B), waar zij voortgeplant kunnen hebben. Verdere naspeuringen in de Belgische archieven waren niet toegestaan, in verband met privacy: De gegevens zijn van te jonge datum.

III Cornelis Moors, de tweede zoon van Philippus, ging naar Hoogerheide en huwde in 1761 Catharina Verbraak uit Wouw. Hij was landman, schepen (functie in het dorpsbestuur) en herbergier. Hij exploiteerde de herberg "Klein Antwerpen", welke lag op de plaats of ongeveer de plaats waar in de jaren '80 de Scheldeweg bij de kerk begon. De herberg was een aanlegplaats voor diligences, die de route Antwerpen - Bergen op Zoom reden. Deze eerste Moors in Hoogerheide had vijf kinderen, van wie één van de twee dochters huwde met Michael Jacobs. Eén zoon trouwde met Adriana Michiels

uit Hinkelenoord en werd landbouwer onder Borgvliet bij de Raayberg. Diens zoon kan mogelijk in Antwerpen (B) voortgeplant hebben. Een tweede zoon huwde met Johanna Willemse uit Woensdrecht, werd landbouwer in Halsteren (waar zijn vader vandaan kwam) en wel in de Auvergnepolder, gelegen westelijk van de weg Halsteren-Tholen. De derde zoon bleef in Hoogerheide.

IV Gerardus_Moors was geboren in 1768 te Hoogerheide en huwde met Cornelia de Kater uit Nieuw-Vossemeer. Hij was landbouwer, herbergier en burgemeester van Huijbergen en Hoogerheide. Beide dorpen vormden enige tijd één gemeente. Gerardus kreeg zes kinderen, allen zoons. Eén overleed jong, één werd kanunnik in de abdij van Tongerlo(B) en later kapelaan te Nieuwkoop en Amsterdam, waar hij op 44-jarige leeftijd overleed. Van de overige vier zonen trokken er drie naar Steenberg:

a. Johannes trouwde in 1837 met Anna Catharina Melsen uit Zuidgeest. Hij was landbouwer in de Steenbergse polder "Westland" in de parochie Lepelstraat. Hij kreeg negen kinderen: Twee zonen, die ongehuwd bleven, en zeven dochters. Drie dochters werden religieuze in 's-Hertogenbosch, Boxmeer en Dongen. Eén trad na twee jaar uit het klooster en huwde met landbouwer De Bruyn uit Wouw. Zij kregen één kind, dat na vijf maanden overleed.

b. Hendrikus huwde in 1844 met Cornelis van Meel, een dochter van een logementhouder te Steenberg in de Kaaistraat. Hendrikus werd zelf eveneens logementhouder en tevens landbouwer. Hij had acht kinderen, van wie één zoon overleed toen hij slechts negen maanden oud was. Van de zeven dochters huwde er één met Kegelaer uit Hulst, van beroep veearts in Steenberg. Een andere dochter trouwde met Maes uit Steenberg. Vijf

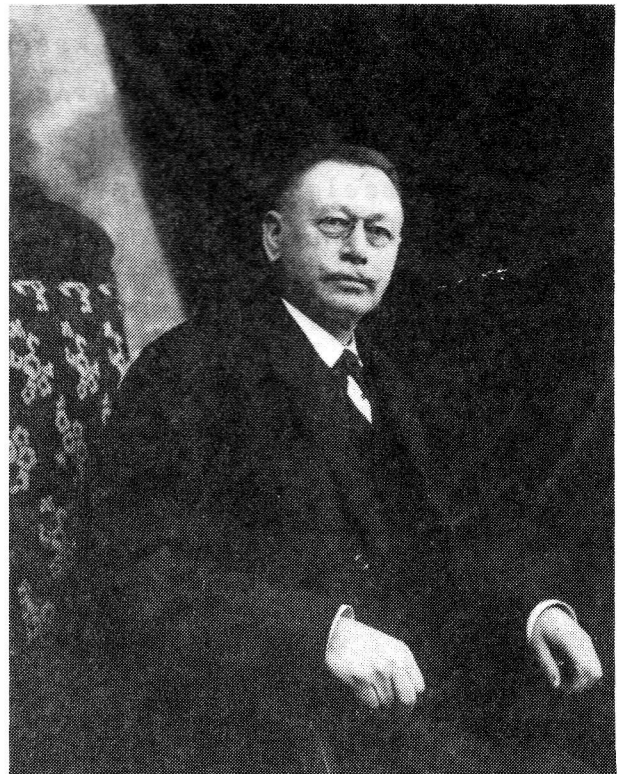
dochteren bleven ongehuwd, van wie twee als religieuze verbleven in Haarlem, Oudenbosch en Oosterhout.

c. Adriaan Cornelis huwde in 1836 met Anna Cornelia Korst uit Steenberg. Hij was landbouwer aan de Dam te Steenberg. Vijf van de zes kinderen overleden jong. Godefridus bleef als enige over. Hij huwde met Maria Catharina Buysen uit De Heen. Hij was in Steenberg eveneens landbouwer. Van de acht kinderen huwde een zoon met Adriana, Maria, Antonia Zomers, maar dit huwelijk bleef kinderloos. Twee zonen werden pastoor in Heerle en Ulicoten. Van de overige vijf overleden er vier op jonge leeftijd. Slechts één zoon zorgde voor voortplanting: Kornelis. Deze huwde in 1901 met Wilhelmina de Wit in Nieuw-Vossemeer. Hij werd daar landbouwer en bekleedde de functie van wethouder bij de gemeente. Tevens was hij voorzitter van de N.C.B. (= Noordbrabantse Christelijke Boerenbond). Hij overleed te Breda, 95 jaar oud. Hij had tien kinderen. Via Kornelis (buiten mogelijke voortplanting door andere Moorsen in België) werd de familienaam tot op heden voortgezet door jongere generaties in Steenberg, Middenmeer en Wieringerwerf.

V Godefridus Moors was de vierde gehuwde zoon van Gerardus. Hij bleef in Hoogerheide, trouwde in 1841 met Catharina, Jacoba van de Moer uit Zuidgeest. Zij was een dochter van burgemeester Cornelis van de Moer. Godefridus was niet alleen landbouwer, maar ook koopman en bovendien nog burgemeester van Woensdrecht. Van zijn twaalf kinderen overleden er zes op jonge leeftijd. Van de overige zes waren er vier religieuze: Eén bracht het tot overste bij J.M.J. (= congregatie Jezus, Maria en Jozef) in Culemborg en daarna tot algemeen overste in het moederhuis "Mariënborg" te 's-Hertogenbosch. De tweede was overste te Zevenbergen en later in Hoo-

Godefridus Moors,
burgemeester tot
1888. Daarna zijn
zoon Eugène.

Eugène Moors, burgemeester
van Woensdrecht van 1889 -
1917.

gerheide (St. Philomena), alwaar zij in 1938 overleed. De derde was eveneens te 's-Hertogenbosch religieuze. Allen behoorden tot dezelfde congregatie.

De vierde religieuze trad na 15 jaren kloosterleven uit en ging, met een eveneens uitgetredene, afkomstig uit Rotterdam, in Tilburg wonen en vervolgens in 's-Gravenhage en Zundert. Zij overleed te Zundert in de leeftijd van 93 jaar. Een andere ongehuwde overleed, 81 jaren oud, in het zogenaamde E.K.-huis (=Eucharistische Kruistocht). Dit huis staat aan het begin van de Huijbergseweg naast het klooster "St. Philomena". Zij heette Julie Moors ("Moes" in de volksmond), die bekendheid had genoten vanwege het feit, dat zij allerlei middeltjes tegen ziekten had verstrekt.

VI Eugène Moors was de enige voortplanter. Hij huwde in 1879 met Cornelia Maria Kroft uit Ter Aar (Z-H). Hij was landbouwer en tevens burgemeester van Woensdrecht. Van zijn elf kinderen overleden er drie op jonge leeftijd. Vijf bleven ongehuwd: Cato, Agnes, Sjef en zijn tweelingbroer Henri (woonde in België en overleed aldaar) en Theodoor (in Italië overleden tijdens de vakantie). Drie kinderen huwden: Marie met Petrus Verbeekuit Steenbergen. Zij kreeg zeven kinderen, van wie één jong is overleden. Frie trouwde met Eugenie Soffers uit Hoogerheide. Hij had drie kinderen. De enige zoon, Marcel, bleef ongehuwd. Alfons trouwde met Stephanie Mattheeussens uit Ossendrecht. Hun enige kind Robert, vertrok naar Frankrijk en kreeg als enigst kind een dochter. Naast de takken Johannes en Hendrikus te Steenbergen zal ook de tak van Godefridus uit Hoogerheide uitsterven.

Bronnen

De stamboomgegevens zijn ontleend aan het Rijksarchief te 's-Hertogenbosch, collectie doop-, trouw-, en begraafboeken en aan de gemeente-archieven van de genoemde plaatsen, registers van de burgerlijke stand en bevolking.

Ievens werd het notarieel archief van Bergen op Zoom geraadpleegd, het rechterlijk archief van Hoogerheide (periode 1742 - 1795) en het gedenkboek van de congregatie J.M.J.

M. Moors, Bergen op Zoom.

OPROEP

Bij de redactieraad zijn wat gegevens binnen gekomen over een markant persoon uit Hoogerheide, J.B. van der Heijden, bijgenaamd "Tiest de Schijter".

We vermoeden dat er nog meer anekdotes en gegevens en zelfs foto's bij U voorhanden zijn. Wanneer U ons een beetje op weg kunt helpen, dan verzoeken we U contact op te nemen met één van de volgende leden van de Redactieraad:

Mevr. A. de Greef.- Verhees, Aanwas 47
te Ossendrecht, of met

De Heer G.J. van Donschot, Churchillstr. 13
te Ossendrecht, tel. 01647 - 3731

De Heer A. Pijnen, Huijbergseweg 51
Hoogerheide, tel. 01646 - 2895

LIJST MET HERKOMST VAN NAMEN IN DE ZUID WEST HOEK DEEL I

Waar in de 18e eeuw gehuwden en ouders van toen in het Zuidkwartier van Bergen op Zoom zoal vandaan kwamen. Foutieve spelling daargelaten.

Aarde, Stabroek

Aerden, van; Aerde, van, Capellen, Stabroek, Ekeren.

Aert, van, Calmptout, Huijbergen, Roosendaal.

Aarts, Aerts, Berendrecht, Hoevenen, Putte, Rijkevorsel, Zandvliet, Ossendrecht.

Aertsen, Aertsens, Loenhout, Zandvliet.

Ackermans, Rucphen.

Adriaansen, Berendrecht, Ekeren, Essen, Calmptout, Stabroek, Moerkant, Zandvliet, Ossendrecht, Hoogerheide, Roosendaal.

Van Agtmaal, Van Achtmaal, Antwerpen, Nispen, Huijbergen.

Aken, van, Fijnaart, Zundert.

Akkelijen, van, Boom.

Alphen, van, Zevenbergen.

Altemaes, Breda.

Andriessen, Borgvliet, Woensdrecht.

Antonissen, Stabroek, Calmptout, Hoevenen, Essen, Wuustwezel, Ossendrecht, Woensdrecht.

Antwerpen, van, Ekeren.

Arnouts, Ekeren, Loenhout, Wuustwezel.

Arons, Zandvliet.

As, van, Ossendrecht, Hoogerheide, Woensdrecht.

Augustijn, Calmpthout, Ekeren, Wuustwezel, Ekeren.

Avermaas, Calmpthout.

Avert, van de, Calmpthout.

Baartmans, Hellevoet.

Backx, Essen, Ossendrecht, Halsteren, Huijbergen.

Baarents, Groningen.

Baerents, Ossendrecht.

Backer, de, Bakker, de, Zandvliet, Nieuwmoer, Wijne-
gem, Huijbergen.

Bal, Stabroek, Antwerpen.

Baten, Gastel.

Beek, van, Essen, Zandvliet, Putte, Hoogerheide.

Beeks, Beks, Zichem, Ossendrecht.

Beer, de, Stabroek.

Beers, van, Woensdrecht.

Belde, Rossum, Zandvliet, Woensdrecht.

Bemt, van de, Stabroek.

Bennebroek, Huijbergen.

Bens, Bergen op Zoom.

Bentem, van, Driel (Gld)

Berckelaars, Deurne.

Berg, vanden, Moerkant, Essen, Oorderen, Calmptout,
Capellen, Woensdrecht, Huijbergen.

Bergakker, Ossendrecht, Putte.

Besseleers, Ekeren.

Beukelaar, de, Ettenhoven, Stabroek, Hoevenen, Kruisweg.

Beveren, van, Zantvliet, Antwerpen.

Beyaarts, Calmptout, Moerkant, Huijbergen.

Bie, de, Wuustwezel, Ekeren, Lillo, Kruisweg, Antwerpen
Halsteren.

Bierens, Nieuw-Vossemeer.

Biesen, Zandvliet.

Biesen, van, Zevenbergen.

Biesewij, Berendrecht.

Blaay, de, Wouw.

Blanken, 's-Hertogenbosch.

Blok, Wouw.

Blomaerts, Stabroek.

Boek, de, Ekeren, Brussel.

Bogaers, Capellen, Merxem, Wuustwezel, Antwerpen, Ruc-
phen, Woensdrecht, Hoogerheide, Huijbergen,
Bergen op Zoom.

Bommel, Stabroek.
Boom, van den, Wuustwezel, Ossendrecht, Bergen op Zoom
 Woensdrecht.
Booy, de, Zandvliet, Woensdrecht.
Borns, Ieperen.
Borremans, Antwerpen.
Borst, van de, Oud-Gastel.
Bossijns, Zandvliet.
Bouwelen, van, Zandvliet.
Bouwmans, Nieuwkuyk.
Bovee, Essen, Huijbergen.
Boven, van, Calmpthout, Loenhout, Stabroek.
Boy, de, Ekeren, Zandvliet, Woensdrecht.
Braackmans, Ettenhoven, Hoevenen, Brecht, Putte.
Braat, Roosendaal.
Braem, Kruisweg.
Brand, van de, Halsteren.
Brande, van den, Ekeren, Stabroek, Duffel.
Brans, Deurne.
Breendonks, Berendrecht.
Breugelmans, Roosendaal.
Brie, de, Doel, Antwerpen, Woensdrecht, Wersbeek?
Bries, Berendrecht, Ossendrecht.
Bril, Lillo, Kruisweg, Stabroek, Putte, Ossendrecht,
 Woensdrecht.
Broeders, Ossendrecht.
Broek, van den, Borgvliet.
Broekhoven, van, Ekeren, Wuustwezel, Zandvliet, Ca-
 pellen, Berendrecht, Kalmtout,
 Stabroek, Woensdrecht.
Broekmans, Merxem.
Broers, Halsteren.
Bromans, Brooymans, Stabroek, Woensdrecht.
Broos, Essen, Kalmthout, Huijbergen, Halsteren, Bergen
 op Zoom.
Brosis, Essen, Huijbergen.

Brouwers, Moerkant, Borgvliet, Etten?
Bruggen, van, Sas-van-Gent, Tholen.
Brugmans, Capellen, Ekeren, Rijsbergen.
Bruyn, de, Ekeren, Stabroek, Brecht, Hoevenen, Putte,
 Standdaarbuiten, Fijnaart, Oudenbosch.
Bruynincx, Kapellen, Zandhoven, Zandvliet., Putte.
Bruynzeels, Putte, Etten?
Buermans, Essen, Moerkant.
Bulck, van de, Wijnegem.
Bullens, Stabroek.
Burremans, Essen, Nispen.
Bussers, Kalmthout.
Buyzen, Essen, Wildert, Nispen.
Buyten, van, Woensdrecht.
Cabus, Huijbergen.
Calluy, Ekeren.
Camp, van, Brecht, Deurne, St.-Job-in-'t-Goor, Stabroek,
 Ossendrecht.
Campen, van, Kalmthout, Moerkant, Ossendrecht, Woens-
 drecht, Huijbergen.
Camps, Gennep.
Capiteyns, Kalmthout.
Carpentier, Zandvliet.
Cater, de, Nieuw-Vossemeer.
Celen, Hoevenen.
Certon, Zandvliet.
Champ, van, Stabroek.
Christiaens, Loenhout.
Cins, Ossendrecht.
Claassen, Berendrecht.
Claessens, Wouw, Lillo, Stabroek, Zandvliet, Tienen,
 Essen, Putte, Huijbergen.
Clarijs, Wouw.
Cleiren, Hoevenen, Stabroek, Kruisweg, Putte, Ossen-
 drecht, Hoogerheide.

Clerck, de, Kalmthout.
Cloeck, Kapellen.
Cloots, Ekeren, Stabroek.
Cockerlberg, Antwerpen.
Coenen, Maastricht.
Cools, Essen.
Coosemans, Vilvoorde.
Coppens, Ekeren, Kapellen, Bergen op Zoom.
Coremans, Antwerpen, Huijbergen.
Cornelissen, Stabroek, Schoten, Zuidgeest, Hoogerheide,
Woensdrecht.
Couenberg, Berendrecht, herenthout, Zandhoven, Ant-
werpen, Zuidgeest, Hoogerheide, Huijbergen,
Ossendrecht.
Craanen, Berendrecht.
Crapon, Zandvliet.
Cremers, Ekeren.
Croese, Lillo.
Crom, de, Oorderen, Zundert.
Croonenborg, van, Ekeren, Wommelgem, Merxem, Antwerpen.
Cuypers, Stabroek, Bergen op Zoom.
Daalmans, Ekeren.
Dalen, van, Oud-Vossemeer.
Daelen, van, Dael van, Ossendrecht.
Daems, Stabroek.
Dam, Zegge.
Dam, van, Zandvliet.
Daemen, Stabroek.
Damen, Schoten, Moerkant, Zandvliet, Gilze, Wouw.
Daemers, Stabroek.
Danen, Halsteren.
Daniëls, Beers, Huijbergen, Roosendaal.
Dankers, Damkaerts, Berendrecht, Stabroek, Steenbergem,
Woensdrecht.

Deckers, Loenhout, Kapellen, Essen, Stabroek, Berendrecht, Wouw, Nispen, Den Briel, Ossendrecht.

Delhez, Woensdrecht, Hoogerheide.

Demmers, Ravels.

Deniers, Ravels.

Dechamps, Ossendrecht.

Devolder, Casterlee.

Deyck, van, Essen, Stabroek, Woensel, Ossendrecht.

Dictus, Kalmthout, Wuustwezel, Zandvliet, Zundert.

Dieden, Sittard.

Dielen, Woensdrecht.

Dielien, Essen, Stabroek, Ossendrecht, Huijbergen, Woensdrecht.

Dielissen, Halsteren.

Dierickx, Berendrecht, Kruisweg, Oostmalle, Ekeren.

Dietvors, Halsteren.

Dijk, van, Essen, Ekeren, Kalmthout, Stabroek, Ossendrecht, Hoogerheide.

Dilbeek, Huijbergen.

Diljé, Kalmthout, Woensdrecht.

Dingemans, Stabroek, Ossendrecht, Huijbergen, Woensdrecht, Hoogerheide.

Disco, Wouw.

Dobbelaer, de, St.-Willebrord.

Dogge, Wouw, Zuidgeest, Bergen op Zoom.

Domus, Dohms, Stabroek, Zandvliet, Woensdrecht.

Domen, Zuidgeest.

Dominicus, Berendrecht, Hoevenen.

Donders, Tilburg.

Dons, Essen, Rumst, Huijbergen, Woensdrecht, Roosendaal.

Dooren, van, Doren, van, Wuustwezel, Kalmthout, Putte, Zandvliet, Woensdrecht, Ossendrecht.

Dooy, de, Kapellen, Zandvliet, Ossendrecht.

Dormaal, van, Steenberg, Oosterhout.

Dorst, van, Essen, Moerkant, Huijbergen, Halsteren.

Dries, Kalmthout.
Driessen, Brecht, Ekeren.
Dronkers, Lillo.
Ekelen, Wuustwezel, Hoogerheide.
Ekeren, van, Berendrecht, Moerstraten, Oud Tonge.
Eliaarts, Ekeren.
Ellegers, Isendam (Zld).
Elsakker, van, Loenhout, Wouw.
Elst, Kalmthout, Moerkant, Huijbergen, Wouw.
Enden, van den, Kalmthout, Woensdrecht, Ruysbroek.
Engelen, Hoogerheide, Woensdrecht.
Engels, Beveren.
Es, van, Ekeren.
Eskens, Zuidgeest.
Esser, Hoogerheide.
Est, van, Wouw.
Etten, van, Terveer (Zld).
Everaarts, Zandvliet.
Evers, Putte, Dommel, Goes.
Eykmans, Kapellen.
Eymberts, Bergen op Zoom.
Eynden, van den, Essen, Wuustwezel, Ruysbroek, Kalmthout, Middelbeers, Huijbergen.
Eysakkers, Ekeren.
Faes, Vilvoorde.
Faymans, Stabroek.
Feyen, Hoevenen, Broechem, Kapellen, Ettenhoven.
Flijssen, Zuidgeest.
Flipsen, Loenhout.
Fonck, Ekeren.
Francken, Ekeren, Kalmthout, Essen, Wildert, Berendrecht, Hoogerheide.
Fraters, Essen, Rucphen, Bergen op Zoom.
Friens, Putte.
Frits, Hoogerheide.

Gaal, van, Woensdrecht.
Gabriëls, Loenhout, Zandvliet, Merksplas, Essen, Putte,
 Nieuw-Vossemeer.
Gaelen, van, Roosendaal.
Gansen, van, Zandvliet, Woensdrecht.
Gastel, van, Kalmthout.
Geel, van, Essen, Nieuwmoer, Stabroek.
Greenhoven, van, Stabroek, Ossendrecht.
Geerink, Putte.
Geerts, Stabroek.
Geertse, Berendrecht, Hoogstraten, Ossendrecht.
Geffen, van, Antwerpen.
Geleyns, Leur, Woensdrecht.
Gelten, Wouw, Bergen op Zoom.
Geuns, Oosterweel, Putte.
Gevaerts, Schoten.
Gielen, Berendrecht, Amstenrade, Valkenburg.
Gijsbrechs, Stabroek, Ostende.
Gijzels, Ekeren, Essen.
Gijzen, Hoevenen, Kalmthout, Nieuwmoer, Loenhout, Zand-
 vliet, Ekeren, Kapellen, Stabroek, Putte.
Giliam, Stabroek.
Gillis, Halsteren.
Gillisen, Wildert.
Gils, van, Gilst, van, Berendrecht, Essen, Nispen,
 Roosendaal.
Ginderen, van, Nispen, Huijbergen.
Ginneken, van, Essen.
Goderie, Wouw.
Goedheer, Ossendrecht, Woensdrecht.
Goedschalk, Kalmthout.
Goedstouwers, Wuustwezel.
Gool, van, Zundert.
Goolenaers, Ekeren, Ossendrecht, Hoogerheide.
Goorden, Rucphen.
Gooren, Sprundel.

Bergen op Zoom, M. Moors.

EEN MERKWAARDIGE PERKAMENTROL UIT DE VEERTIENDE EEUW

1. In het Wilhelmiëtenarchief van Ste Marie te Huijbergen berust een kleine, ongezegelde en ongedateerde perkamentrol van $21\frac{1}{2}$ bij $84\frac{1}{2}$ cm. De rol bestaat uit twee stukken, respektievelijk $63\frac{1}{2}$ en $23\frac{1}{2}$ cm lang, die - overlappend- aan elkaar zijn genaaid d.m.v. een dun draadje touw.

De tekst omvat 22 prozastukjes, waarvan het kortste 2 regels telt en het langste 12 regels. Tussen de prozastukjes is telkens enige ruimte gelaten.

Met zijn artikel "Een moordrolle van Huybergen uit den tijd van Hertog Jan III" (in: Jaarboek De Gulden Roos, no.9, 1949, blz 11-20) is R van Hasselt de eerste geweest die de aandacht gevestigd heeft op dit onbekende, maar toch interessante dokument. Van Hasselt geeft enkele algemenere beschouwingen over de inhoud van de perkamentrol, waarbij hij vooral wat dieper ingaat op de datering.

In dit artikel willen we iets ruimer doel, functie, kompositie en inhoud van de rol beschrijven.

Hieronder volgt eerst de getranskribeerde tekst. De abbreviaturen hebben we opgelost, terwijl we ook de interpunctie hebben aangebracht. Om verwijzing te vergemakkelijken voorzagen we de prozastukjes van een nummer.

2. GETRANSKRIBEEERDE TEKST.

Het es te wetene, dat dit siin putte, pale ende paelstede der heerlecheit ons heren tshertoghen van Brabant ende des eijghendoms tsghodshuus van Tongerloë, welc heerlecheit ende eijghendom even verre strecken omtrent Cal(M)pthout ende Esghene ende daer omtrent, die, wilen bi tide miins heren vadere van Brabant, daer God die ziele af hebben moete, van Gerarde van

Uden, scouthet t'Antwerpene, ende oec miins heren tide die nu es van Brabant, van heren Clase Swanen, drossate ende heren Gilise van Quaderibbe Ridders Raet in Brabant, ghesteken, ghesedt, ghebandt ende ghevriit waren met vonnisse ende met rechte ende en gheen poente van Rechte achter ghelatene, gheliic die carten ende die bezueke die daer af ghemaect siin, claerlec spreken.(1)

In den yersten es putte, pale ende paelstat die stake, van den stake op Puusberch, van Puusberghe op te Drieberghen op Scomersputte, van Scomersputte op oesteende van Zustermere, van den oesteende van Zustermere op Hertsputte, van Hertsputte op 't zuudende van Otmeere, van den zuudende van Otmeere op die Dekens Riit, van der Dekens Riit op ten Nispenre Drieboutsberch, van den Nispenre Drieboutsberch op die Hesselens Voert, van Hesselens Voert op ten Ellendeghen berke, van den Ellendeghen berke op ten voerghenoemden stake.(2)

Binnen desen putten, palen ende paelsteden voerscreven op die wildert, more ende heijde, binnen den palen ende tot den palen ende paelsteden ghelegghen, soe heeft miin here die hertoghe van Brabant ende siin vorders ghe-riicht die poente die hier na ghescreven staen.(3)

In eene stede, gheheten Puwes Venne, was wilen verdricnt ende versmoert een wiif van Brechte van haren amis. Dat richte van tshertoghen halven Arnoud die Apelnare, scouthene in Waterlant. Ende Oebrecht van Calmpthout, die onder hem was, groef dat wiif.(4)

Daer na was een wiif vermoerd aen d'ander zide van Puusberghe, t'Aekeren wart. Dat richte die heren van Aekeren, want buten den voerscreven palen gheschiede.(5)

Item hier na wart vermoort noch een wiif bij Swalewen meere. Dat richte die voerscreven Arnout van tshertoghen

weghen en deed se graven daer ter stede. (6)

Item daer na op eenen Jaersdach vant men eenen man vermoort, ligghende ane die westside van den Wiintgate. Dat richte van tshertoghen halven Diederic van Calmpthout metten scepenen van Calmpthout, die dien doeden groef in den kercgraft te Calmpthout in 't hof.(7)

Daer na een man, hiet Roef van Holant, versloech enen man, hiet Gherart van Baerle, tusschen den Oende Huberghen ane Gerarts cruce. Dat richte van tshertoghen wegghen die voerghenoemden Aernoud die moelnere metten scepenen van Calmpthout ende van Esschen. (8)

Daer na wart vermoort een man, hiet Willen Dusen, knape van Berghen, ane ghenen Ol. Dat richte van tshertoghen wegghen Jacop Lammen sone,scouthet in Waterlant, metten lieden des Eijghens ende met tshertoghen mannen, daer omtrent gheseten, die t'Eenighen quamen. (9)

Daer na vinc bi Puusberghe die meester van Boevendonc enen dief, gheboren van Woensdrecht, die beesten ghestolen hadde. Dat richtte Giliis van Buseghem van tshertoghen wegghen,want hi dede den dief t'Antwerpen hanghen. (10)

Item een man uten heerscape van Aekeren hadde torf ghedolven binnen desen palen. Die torve waren daer bezedt van sabs wegghen van Tongerloe ende omme dat die man aenverde bezedt goet, dat beterde hi heren Gielise van Buseghem tot tshertoghen behoef ende oec verborghde hi den goodshuse sine scade. (11)

Item Bastiin van Amerlo, als van miins her Godevaerts wegghen van Brabant, die doen was here van Aekeren, warp in binnen desen palen eene heijninghe. Miin her Godevaert voerscreven bi tshertoghen ghebode moeste die selve heijninghe doen weder oprichten in sinen cost

ende met siins selfs lieden van Aekeren. (12)

Item Claus van Nispen, drossate van Berghen, dede een Waerheit van tsheren weggen van Berghen te Huberghen, al vast an den kerchhof ane die zuutside. Ende want Huberghen gheleghen es binnen den voerghenoemdenpalen, soe moeste miin her Costiin van Ranst, die na Clause drossate van Bergen wart, die stede met mannen ende met scepenen weder sayseren ende den hertoghe ende tgoodshuus weder te doen haren rechte. Dit gesciede bi Gielise van Busenghem, schouthet in Antwerpen. (13)

Iten als men hevet alle tshertoghen lieden die binnen den voerscreven palen gheseten siin, gheboden te comen tot Esschen ter Eeninghen, soe siin die van Huberghen oec mede comen tier selver Eeninghen. (14)

Voert gheviel, dat Henric van Orderen, scouthet te Putte miinre vrouwen van Berghen, bekende ende lijede voor tscepene van Esschen, dat hi ghemaent hadde vonnissen binnen desen palen op 't Puusghe Moer. Dat moeste hi beteren Peteren van den Dilven, scouthet van Antwerpen, tshertoghen behoef. (15)

Item Jan Cloex sone uut ghenen Eertbrande sloech Wouter Scoene Arts sone binnen desen palen bi Drieberghen. Dat beterde hi Gielise van Busenghem, scouthet van Antwerpen, tshertoghen behoef. (16)

Item een man uut Zeelant stal een coppel scape te Brechte ende doen hi se hadde ghedreven tot al vast bi Huberghen ane d'einde van den berghe, achtervolghdene ende vinckene Willem Venhamer, tshertoghen scouthet in Esschen. Ende die volghers maecten die scape hare te Calmpthout in 't dorp. Ende tshertoghenscouthet in Waterlant, Jacop Lemmens sone, dede overleveren dien dief Janne van Pulle, scouthet te Brechte, die te voren

verzekeren moeste, dat hi dien dief hanghen soude, gheliec hi oec dede. (17)

Item Claus Veren Betten soens dochtere van Putte, om-trent XV jaer out, bleef doet onder enen heijdewaghen bi den Puuschen Moer, niet verre van den meerken. Ende omme dat Henric Bloc. scouthet miinre vrouwen van Berghen te Putte, hem onderwant gherichts daer af, or-lof ghevende den doeden lichame t'aneverdene ende peerde ende waghene en wech te vurene, daer omme vinckene Hughe Lams sone, scouthet in Waterlant, van tshertoghen wegghen ende voerdene t'Antwerpen in Den Steen ende moest bueten ende beteren den scouthet van Antwerpen, heren Janne van Scoten, ende oec die man diis die waghene ende peerde waren, moeste bueten den selven scouthet van Antwerpen. (18)

Item een cleric was vermoort al toter doet bi Huberghen, zuutoest te Calmpthout wart, den welken Lodewiich van Litte, scouthet in Waterlant, ende Reijnken van Calmpthout, die onder hem was, bi bevelen Joes van Oppem, scouthet t'Antwerpen, namen ende voerdene te Calmpthout ende daer starf hi ende waert aldaer gheghraven, (19)

Item want verboden was van tabs meijere van Tongerloe ende coeren waren ghemaekt met tabs scepene voerscreven van Calmpthout, dat gheen ongane scape binnen putten, palen ende paelsteden voerscreven niet ghaen en souden, noch en mochten, soe scutte Peter van den Neste diere scape van Huberghen te Huberghen ende dreef se te Calmpthout, gheliic aij siin voersaten dicwile hadden ghedaen van tabs wegghen voerscreven. Ende nam van dien ghescutten scapen voerscreven siin scot ende coeren metten vonnisse, waer bi die here ende vrouwe van Valkenborch, doehere ende vrouwe van Berghen, bevalen haren scouthet van Putte, dat hi diere scape van

Calmpthout die binnen putten ende palen voerscreven ghinghen, alle halen soude ende in 't heerscap van Berghen driven, dat hi deze van CC scapen ende bat. Doen voer die scouthet van Antwerpen, Joes van Oppem, ende Peter die Tolmaere, scouthet in Waterlant, tote miinre vrouwen van Valkenborch ende Berghen voerscreven ende deden hare ende haren gherichte alle die voerscreven scaep weder leveren, los ende vri, ter selver stede daer si se hadden ghehaelt, ende souden den scouthet van Putte hebben ghevaen ende t'Antwerpen gh(e)voert in Den Steen, en had hi hen niet ontlopen op ten kerchhof. (20)

Item die jonghe Nout Goetlief sloech doet heren Willems jaghere van Duvensvorde tusghen den palen van der Dekens Riit ende den Nispenre Drieboutsberch voerscreven. Dat richte Jan Braekenere van Herentals, scouthet van Antwerpen, die verdeilde den man ende verbernde siin huus, van welken huse die hofstat d'abt van Tongerlo mer III jaere voer dat ghericht uut ghegheven hadde op voerlief ende zekeren tsens. (21)

Item een man hadde ghestolen een bijekaer ende ghedraghen tpte Huberghen onder die huse op dat uterste van den palen. Dat moest hi beteren heren Godevarde van der Deelst, scouthet van Antwerpen, tote des hertoghen behoef. (22)

3. DATERING.

Te oordelen naar het handschrift moet de perkamentrol geschreven zijn in de 14e eeuw. Ook oude spellingen als "miin", "miins", "miinre", "siin", "hi", "bi", "kercgraft", e.a. wijzen op een hoge ouderdom.

De meegedeelde misdrijven hoeven niet per se te dateren van de tijd dat de perkamentrol geschreven is. Ze kunnen

zich al min of meer beduidend vroeger hebben afgespeeld. Een zeker houvast verschaft ons de aard van de misdrijven. Wat opvalt, is, dat alleen maar misdrijven vermeld staan die onder de middelbare en de hogere rechtsmacht vallen en die alle berecht werden van "tshertoghen wegghen" en niet van "sabs wegghen". Daaruit zouden we kunnen konkluderen, dat de beschreven misdaden begaan zijn vóór 1365, het jaar dat de abt van Tongerlo de middelbare rechtsmacht over de heerlijkheid Essen-Kalmthout-Huijbergen verkreeg. (Vanaf 1299 bezat de abt er de lagere rechtsmacht; in 1651 zou hij de hogere rechtsmacht verwerven.)

Op de tweede plaats bieden de vermelde persoonsnamen enig houvast inzake datering.

- Gielis van Busenghem (nr. 10 e.e.) fungeerde in 1330 als schout van Antwerpen.
- Claus van Nispen (nr. 13) was drossaard in 1328 en 1329.
- Willem Venhamer (nr. 17), schout van Essen, en Jan van Scoten (nr.18), schout van Antwerpen, worden genoemd in een akte uit 1335.
- Met "miinre vrouwen van Valkenborch ende Berghen" (nr. 20) is bedoeld Johanna van Voorne (echtgenote van Jan van Valkenborch), die overleed in 1349.
- Willem van Duvendorde (nr. 21) verkreeg zijn rechten op Breda in 1334 en 1342; hij stierf in 1353.
- Jan Braekenere van Herentals (nr. 21) staat genoemd in een akte uit 1349.
- Met "die hertoghe" (nr. 3) moet bedoeld zijn Jan III van Brabant.

Uit al deze externe gegevens (vergaard uit verschillende bronnen) mogen we afleiden, dat de vermelde misdrijven hebben plaatsgegrepen in de eerste helft van de 14e eeuw.

4. DOEL EN FUNKTIE.

De bedoeling van de perkamentrol valt nog het best samen te vatten met wat een latere hand op de achterkant van de rol geschreven heeft: "... waerbij notoirlijk is blijkende, dat Huybergen is onder Esschen ende Calmthout".

Charters, gedateerd 6 februari en 12 maart 1277, hadden een schenking van de heer en de vrouwe van Breda aan de Wilhelmietenorde bezegeld. Bij die gelegenheid verkreeg de orde een kapel te Huijbergen met erbij horende gronden. De Wilhelmieten bouwden er een klooster, het Monasterium Beatae Mariae Virginis.

In die tijd waren de grenslijnen blijkbaar niet altijd even nauwkeurig, of wisten de heren niet, tot hoever hun grondgebied zich precies uitstreckte. In 1277 hadden de heer en vrouwe van Breda nl. ook grond uitgegeven die niet hun eigendom was, maar hoorde tot de Tongerloose heerlijkheid Essen-Kalmthout-Huijbergen. Deze heerlijkheid was ontstaan, doordat de abdij van Tongerlo in 1146 de helft van de heerlijkheid Kalmthout had verkregen en in 1157 de andere helft + het vrijgoed Essen, waartoe ook het oostelijk deel van Huijbergen hoorde. In groter verband maakte genoemde heerlijkheid deel uit van het hertogdom Brabant.

Uit boven aangegeven grensoverschrijding ontstond een hele reeks grensgeschillen.

In 1335 deed er zich zo'n grensgeschil voor tussen de abt van Tongerlo en de heer van Bergen op Zoom. Bij die gelegenheid verklaarde een aantal getuigen onder ede dat de grenzen van de heerlijkheid Essen-Kalmthout-Huijbergen liepen "van die staeke die staet in den wech die gaet van Calmthout te Brechtwaert, van die steake drieboemende (=in rechte lijn; G.G.) op Puusberge,..." 1) en dan volgt een opsomming van grenspalen die overeenkomt met die in het prozastukje 2. 2) Er werd toen

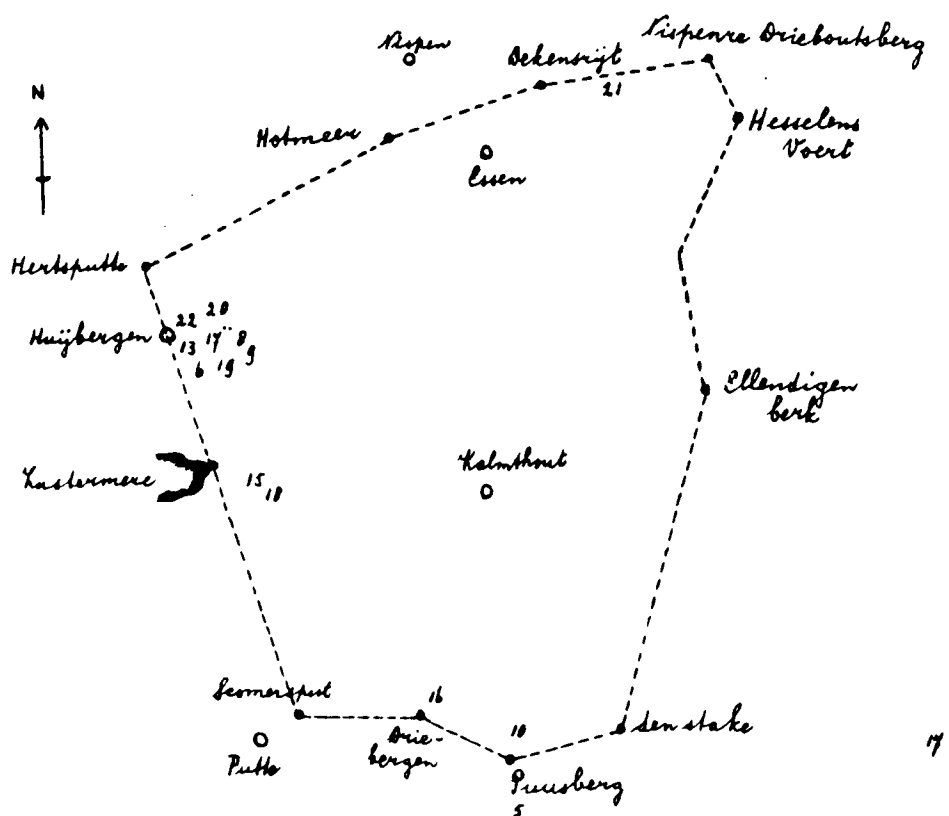
vastgesteld, dat de grensstukken "van den oosteende van Zustermere op Hertsputte" en " van Hertsputte op 't zuudeende van Otmeere" Huijbergen in tweeën splitsen: het deel ten westen en ten noorden van die grenslijnen hoorde tot het land van Bergen op Zoom; het overige, het oostelijke, deel van Huijbergen tot de heerlijkheid Essen-Kalmthout- Huijbergen.

In 1349 spande de prior van Huijbergen een proces aan tegen de abt van Tongerlo, weer in verband met een grensgeschil. Uit een onderzoek ter plaatse bleek, dat het hele Huijbergse Wilhelmietenklooster, 2/3 van de kloosterkerk en een aantal landerijen zich bevonden op het gebied van de Tongerloose heerlijkheid. In 1360 kwam er een vergelijk tot stand: de Wilhelmieten mochten hun klooster behouden en kregen van Tongerlo 13 hoeven woeste grond, gelegen in genoemde heerlijkheid, voor altijd in leen tegen de symbolische cijns van 1 kleine gouden florentijnse gulden per jaar.

Meer dan eens ontstonden er daarna nog gransgeschillen en meer dan eens beriep Tongerlo zich op charters en grensonderzoek om de juiste grenzenloop van zijn heerlijkheid aan te tonen.

In de perkamentrol wordt 18 keer melding gemaakt van een begaan misdrijf. In één geval (nr. 5) is er sprake van een moord, gepleegd "aen d'ander zide van Puusbergh", dus buiten de grenzen van de heerlijkheid Essen-Kalmthout-Huijbergen. De perkamentrol vermeldt dan ook (als een soort contrast), dat deze zaak berechtwerd door de heer van Ekeren, en niet "van tshertoghen weghen".

In alle gevallen waarin de plaats van het misdrijf vrij nauwkeurig staat aangegeven, hebben we te maken met plaatsen die dicht bij (en binnen) de grenzen van de heerlijkheid liggen. Zoals het kaartje ons leert (zie blz.47)zijn de meeste te vinden bij Huijbergen.

De functie van de perkamentrol kan erin bestaan hebben, dat hij gediend heeft als bewijsstuk bij een rechtsgeding, misschien bij dat van 1349. Ook is het mogelijk, dat hij - zijnde een uittreksel uit een Tongerloose processenbundel of uit een schepenrol - als een soort pro memorie of als een bewijsstuk bezorgd is bij de Huijbergse Wilhelmieten.

5. KOMPOSITIE.

De nrs. 1 en 22 van de tekst hebben direkt betrekking op de grenzenloop van de heerlijkheid Essen-Kalmthout-

Huijbergen. In nr. 1 staat aangegeven, welke heren - op grond van "carten" en "bezueke" - de plaats van de grenspalen hebben vastgesteld. Belangrijk in nr. 1 is vooral de zinsnede "welc heerlecheit ende eijghendom even verre strecken". In dit gebied vielen de grenzen van het hertogdom Brabant en die van het bezit van de Tongerlose abdij samen. Tongerlo had de heerlijkheid Essen-Kalmthout-Huijbergen verkregen via de hertog van Brabant; de heerlijkheid was het eigendom van Tongerlo. Nr. 2 geeft de grenzenloop van de Tongerlose heerlijkheid aan. In veel gevallen dat er zich een rechtszaak over de grenzenloop voordeed, vermelden de desbetreffende archiefstukken een dergelijke opsomming.

Degene die in een bepaald gebied de rechtsmacht uitoefende, was ook de heer van dat gebied. Uitoefening van rechtsmacht vormde hét bewijs van bestuursbevoegdheid. Voor de heerlijkheid Essen-Kalmthout-Huijbergen kwam de hoogste rechtsmacht toe aan de hertog van Brabant.

Nr. 3 vermeldt: "... soe heeft miin here die hertoghe van Brabant ende siin vorders gheriicht die poente die hier na ghescreven staen".

De "hier na ghescreven poente" bestaan uit de nrs. 4 t/m 22. Twee ervan springen er een beetje uit, t.w. nr. 5 en nr. 14, maar beide tonen ze aan, tot hoever de rechtsmacht van de hertog van Brabant strekte. De moord, vermeld in nr. 5, was, zoals we al gezien hebben, gepleegd buiten de grenzen van de heerlijkheid Essen-Kalmthout-Huijbergen. De heer van Ekeren berechtte deze misdaad, en niet de hertog van Brabant, want de misdaad was begaan buiten zijn rechtsgebied. In nr. 14 valt te lezen, dat "men hevet alle tshertoghen lieden die binnen den voerscreven palen gheseten siin, gheboden te comen tot Esschen ter Eeninghen (=samenkomst; G.G.)". De bedoeling van nr. 14 is duidelijk: de lieden van (oostelijk) Huijbergen komen ook naar de Eeninghen, waarmee ze erkennen, te ressorteren onder de heerlijkheid Essen-

Kalmthout-Huijbergen.

De nummers 4 t/m 22 (afgezien van nr. 5 en nr. 14) betreffen vergrijpen die alle berecht worden "tot des hertoghen behoef", en dit geldt ook voor de gevallen dat er van de kant van Bergen op Zoom inbreuk gemaakt wordt op de rechten van de hertog (nrs. 13,15,18 en 20).

6. DE VERMELDE MISDRIJVEN.

6.1. De aard van de misdrijven.

Van Hasselt gaf aan de Huijbergse perkamentrol de naam "moordrolle". Hij maakte zelf echter wel enige restrictie. "De naam, ik moet dit dadelijk bekennen, berust op fantasie, maar hoe kunnen wij een naamloos document uit het oude archief der Wilhelmiëtenpriorij van Huijbergen (...) meer kenschetsend noemen?" 3) Slechts 8 van de 18 misdrijven betreffen een moord. Dus eigenlijk is de benaming "moordrolle" een beetje te ruim.

Als we de vermelde misdrijven in categorieën onderbrengen, dan komen we tot de volgende verdeling:

6.1.1. Moord, mishandeling.

Van moord wordt er 8 x melding gemaakt: 3 x op een vrouw (nrs. 4,5,6) en 5 x op een man (nrs.7,8,9,16,21). Nr. 19 verhaalt, dat een clecr zo mishandeld werd ("vermoort at toter doet"), dat hij later aan zijn verwondingen bezweek.

6.1.2. Diefstal.

Een Woensdrechtenaar stal beesten.(nr. 10).

Een man uit Ekeren eigende zich turf toe die aan de abdij van Tongerlo toebehoorde. (nr. 11)

Een man uit Brechts stal een koppel schapen. Hij dreef ze, in de richting Zeeland, dwars door de heerlijkheid en werd nog juist in Huijbergen gegrepen. (nr.17)

Iemand stal een bijenkorf. (nr. 22)

6.1.3. Materiële schade toebrengen.

Bastiin van Armelo vernielde een heining. (nr. 12)

6.1.4. Machtsmisbruik.

De drossaard van Bergen op Zoom stelde in de buurt van Huijbergen een gerechtelijk onderzoek ("een Waerheit") in (nr. 13), dus op het grondgebied van Tongerlo.

Namens de heer en vrouwe van Bergen op Zoom had de schout van Putte op Tongerlo's gebied "vonnissen ghe-maent" (om een vonnis verzocht). (nr. 15)

Namens Bergen op Zoom schutte de schout van Putte in de buurt van Huijbergen, dus op het gebied van Tongerlo, "ongane" schapen. (nr. 20)

6.2. De plaats van het misdrijf.

8 misdaden werden begaan in of bij Huijbergen: bij het Zwaluwenven (nr. 6), tussen De Nol en Huijbergen (nr.8) in De Nol (nr. 9), bij het Huijbergse kerkhof (nr 13), be het Punsche Moer (ten zuiden van Huijbergen?) (nrs . 15,18), ten Z.O. van Huijbergen (nr. 19), te Huijbergen (nr. 20).

Te Brechts stal een man een koppel schapen en dreef ze dwars door de heerlijkheid tot bij Huijbergen. (nr. 17)

De plaats van de misdaad van nr. 22 staat niet aangegeven, maar de dief droeg de bijenkorf tot in Huijbergen. Niet in de buurt van Huijbergen werden gepleegd de misdaden van nr. 21 (tussen Dekens Riit en Nispenre Drieboutsberg), van nr. 16 (bij Driebergen), van nr. 10 (bij Puusberg) van nr. 5 ("aen d'ander zide van Puusberghe).

Puwes Venne (nr. 4) en " die westside van den Wiintgate" (nr. 7) kunnen we niet situeren, terwijl de plaats van de misdaden ("binnen desen palen") van de nrs. 11 en 12 erg vaag is.

6.3. De straffen.

De straffen die in de middeleeuwen werden uitgedeeld, waren niet mals; naar onze maatstaven zelfs barbaars, getuige het citaat: "Den dief den galghe, den morde-naer ende den moortbrander 't rat, manslach ende roever 't sweert, den valscher den ketel, den spierre de oghen, den potnsnider den duem". 4)

De Woensdrechtse dief, die beesten stal (nr. 10) en de man uit Zeeland die zich te Brecht een koppel schapen toeëigende (nr. 17), werden beiden opgehangen. We mogen veronderstellen, dat de moordenaars uit de nrs. 4, 5, 6, 7, 8, 9 en 16 eveneens ter dood werden veroordeeld, hoewel dat niet met zoveel woorden vermeld staat.

Nr. 21 vertelt, dat Nout Goetlief de "jaghere" (=jacht-opziener?) van heer Willen van Duvenvorde vermoordde. Dit was niet zo maar een "gewone" moord; dus zal de straf wel navenant geweest zijn. "Dat richte Jan Braekene van Herentals, scouthet van Antwerpene, die verdeilde den man en verbernde siin huus." Het werkwoord "verdeilen" kan in het middelnederlands de betekenis "veroordelen", "vonnissen" hebben. Als straf werd Goetlief's huis in brand gestoken. Wanneer we echter lezen, dat de man die twee schapen stal, aan de galg zijn einde vond, dan ontkomen we niet aan de indruk dat het "verbernen" van Goetlief's huis in geen verhouding staat tot de straf die de schapendief kreeg. Het vermoeden rijst daarom, dat "verdeilde" hier synoniem is aan "vieren-deelde".

Een lichtere straf kreeg de man uit Ekeren (nr. 11), die zich "bezedte" turf toeëigende; hij moest Tongerlo de schade vergoeden. Ook de dief van de bijenkorf (nr. 22) zal wel een lichtere straf gekregen hebben.

De heer van Ekeren (nr 12) werd ertoe veroordeeld, op eigen kosten de vernielde omheining te herstellen.

Over de straffen die voor de machtsinbreuk, genoemd in de nrs. 13,15 en 18, werden uitgedeeld, tasten we in het duister; de teksten spreken enkel van "beterde" en "doen te haren rechte". Meer geluk had de schout van Putte, die de (te Huijbergen) geschutte schapen ging terughalen in Kalmthout. "... ende souden den scouthet van Putte hebben ghevaen ende t'Antwerpen gh(e)voert in Den Steen, en had hi hen niet ontlopen op ten kerkhof." (nr. 20) Zoals bekend, bestonden er in de middeleeuwen z.g. vrijplaatsen. Een misdadiger mocht niet gevangen genomen worden, wanneer hij zich op bepaalde plaatsen bevond. Als zodanig kwamen in aanmerking vrijsteden (Culemborg, Vianen), kerken en kerkhoven. Tijdens de achtervolging wist de schout van Putte een kerkhof te bereiken, waardoor hij veilig was.

6.4. Bewijzen van rechtsmacht.

De perkamentrol vormt een soort bewijsstuk van Tongerlo, en dan speciaal tegen Huijbergen. Huijbergen beweerde, te ressorteren onder het markizaat. Door middel van de perkamentrol wilde Tongerlo echter - t.a.v. oostelijk Huijbergen - het tegendeel staande houden.

Op de eerste plaats valt dat af te leiden uit de mededeling dat "die van Huberghen oec mede comen tier selver Eeninghen." (nr. 14) Alleen van "die van Huberghen" wordt in de rol gezegd, dat ze naar de Eeninghen komen. Vervolgens bevinden, zoals boven al vermeld, de meeste plaatsen van de misdrijven zich in de buurt van Huijbergen, wat het aantonen van de rechtsmacht over Huijbergen versterkt.

In vroeger eeuwen bestonden er drie graden van rechtsmacht. De lagere rechtsmacht gaf de heer de bevoegdheid om rechtsvormen te vervullen i.v.m. grondeigendom, om

goederen aan te slaan waarvoor geen cijns was betaald, om kleinere geldboetes op te leggen.

De middelbare rechtsmacht betrof burgerlijke strafzaken. Onder de hogere rechtsmacht viel het vonnissen van vergrijpen waarop zware straffen stonden (verminking, doodstraf).

In naam van de heer vervolgde, arresteerde en leidde de schout de misdadigers voor. Hij was ook voorzitter van de schepenbank. De schepenen oordeelden en deden uitspraak, terwijl de schout zorgde voor de tenuitvoerlegging van de geëiste straffen.

Bij 16 misdrijven (nr. 5 niet meegerekend) waarvan de perkamentrol verslag doet, trad een schout op, en wel namens de hertog van Brabant. Meestal staat dit nadrukkelijk aangegeven: "van tshertoghen halven", "van tshertoghen weghe", "tot tshertoghen behoef". In nr. 12 was het de hertog zelf die een bevel gaf ("bi tshertoghen ghebode"). In het niet-misdaadverhaal nr. 14, "hevet (men) alle tshertoghen lieden (...) ontboden". In 5 gevallen wordt niet gebruikt de uitdrukking "van tshertoghen halven" e.d., maar wel de naam van de schouten genoemd die, als plaatsvervangers van de hertog, handelend optraden: in nr. 13 de schout van Antwerpen, in nr. 17 die van Essen, Waterland en Brecht, in nr. 19 die van Waterland en Antwerpen, in nr. 20 die van Waterland en Antwerpen, in nr. 21 die van Antwerpen.

De slotconclusie die uit de bewijzenreeks van de perkamentrol te trekken valt, is deze: oostelijk Huijbergen behoorde "notoirlijck" tot de heerlijkheid Essen-Kalmt-hout-Huijbergen en niet tot het markizaat van Bergen op Zoom.

Ste. Marie Huijbergen
juli 1982

Br. Guibertus Gabriëls

Noten

1. De spelling varieert: Puusberch/Punsberch.
2. Wilhelmiëtenarchief te Ste Marie Huijbergen, dossier L, nr. 1
3. R. van Hasselt, a.w., blz. 11.
4. H. Brugmans, Het staatkundig en maatschappelijk leven der Nederlandsche steden. Leiden.
z.j. , blz. 148-149. (valscher: valsemunter,
spierre: spion, pontsnider: muntsnoeier)

Overname van dit artikel met goedkeuring van de auteur en Heemkundige Kring Essen uit:

DE SPYCKER, orgaan van de Heemkundige Kring Essen.

40ste Jaargang

1983 - nrs. 1-2

EEN LIED UIT DE OUDE DOOS

Komt luistert oud en jong van jaren,
Die nog leeft in deze tijd.
Wat ik U ga veropenbaren,
van een grote misdadigheid.

Ik had een meisje dat ik minde,
Maar toen ik wist dat zij ging zwaar,
Toen heb ik haar laten varen
En ik kwam nooit meer bij haar.

Soms stond zij mij af te wachten,
Hier of daar achter een hoek of kant
Maar zij deed zo droevig haar klachten,
Welk ik nam voor een grote schand.

Ze sprak: minnaar stop mijn ellende,
Want ik leef in zwaar verdriet.
En tot wie zal ik mij wenden,
Als gij naar mij niet omme ziet.

Ik heb geen vader of geen moeder,
Zeg maar vast de dag van trouw.
En och wees toch mijne behoeder,
Maak van mij Uw echte vrouw.

Zij sprak: minnaar, laat ons wat rusten,
Want ik kan geen voet meer gaan.
Toen kreeg hij zijn moordenaarslusten
En hij randde haar dadelijk aan.

Hij heeft haar hoofd van 't lijf gesneden,
En haar armen allebei
En zo onder d'aarde bedolven
Hij dacht: "Niemand weet er van mij."

Komt luistert oud en jong van jaren

Komt lus-tert oud en jong van ja-ren.

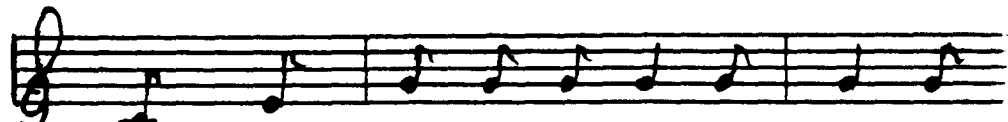
Die nog leeft in de-ze tijd

Wat ik u ga ver-o-pen-ba-ren

Van een gro-te mis-da-dig-heid

Wat ik u ga ver-o-pen-ba-ren

Van een gro-te mis-da-dig-heid

Maar ene heer ging daar uit jagen,
Zijne hond die vond het graf
Die de kop heeft mede gedragen
En een schrik aan het volk nu gaf.

Deze hond met commanderen
Heeft de kop op tafel geleid.
Toen viel iedereen in gedachten
"Ik weet wel wie haar heeft gevrijd."

Met de wet gaan inspecteren,
Namen mee dezelfde hond.
Die toen zonder te mankeren
Het gehele lichaam vond.

De moordenaar moest het zelf dragen.
't Bloed vloeide langs neus en mond.
Maar het lijk werd enkel hoe zwaarder
Zodat hij neder op d'aarde zonk.

Toen moest hij geradbraakt worden
Met zijn lijf al op een rad
Met zijn kop tussen twee pikken
Jonkman spiegelt U aan dit lot.

To Bolders - v. Dooren.

Werkgroep: Oude liedjes, dialecten.

De tekst van dit liedje kreeg ik van Mevr. S. d. Vos-
Musters uit Ossendrecht.

Ikzelf had dit bloederig verhaal nog nooit gehoord,
maar de melodie herkende ik direct.

Mijn moeder zong vroeger op ditzelfde wijsje 'n vers
dat zij op de schoolbanken nog geleerd had. Waarschijn-
lijk vond zij dat deze tekst beter voor onze kinderen
geschikt was.

Het gehele vers kan ik me niet meer herinneren. Enkele
strofen daarvan zijn me echter bij gebleven.

Het begon als volgt:

Truitje was een aardig meisje
Met 'n goed en scherp verstand.
In het breien, zomen en mazen
Uiterst knap en bijdehand.

Meent gij daarom lieve kinderen,
Dat ik Truitje prijzen zal.
Nee, dat kan volstrekt niet lijden
Dat verdient zij niemendal.

Want bij al deez schone gaven,
Was ons Truitje loom en traag

Nu volgde een opsomming van Truitjes ondeugden met
als slot:

Van 'n kind zo wispelturig
Komt helaas niet veel terecht.

Zoals U ziet, wel 'n heel ander onderwerp dan in
"Komt luistert oud en jong van jaren" aan de orde is.
Beide teksten zijn echter wel typerend voor de tijd
van toen.

To Bolders - Van Dooren.

JAARVERSLAG ACTIVITEITEN 1984

Heemkundekring "Het Zuidkwartier".

1. De restauratie en renovatie van het "Brabants Huisje", Binnenweg 33 te Hoogerheide heeft de volle aandacht van bestuur en leden; de werkzaamheden zijn in volle gang.
2. 19-1 : Bestuursvergadering.
3. 5-2 : Het bestuur bezichtigt het "Brabants Huisje".
4. 16-2 : Bestuursvergadering.
5. 19-2 : Jaarvergadering; na de pauze lezing met dia's over de historie van de Volksabdij "O.L.Vrouw ter Duinen" door Broeder Camillus.
6. 15-3 : Bestuursvergadering.
7. 25-3 : Kringvergadering met lezing door de Heer F. Tielen uit Roosendaal over een oude boerderij te Oekel bij Rijsbergen en de restauratie van oude ikonen.
8. 31-3 : Tijding 1984-1 verschijnt.
9. 12-4 : Bestuursvergadering.
10. 29-4 : Kringvergadering met lezing door de Heer W. Leideritz over de tramwegen in Westelijk Noord-Brabant.
11. 4-5 : Het bestuur ontvangt in het "Brabants Huisje" alle medewerkers van de WSW die aan de restauratie en renovatie hebben mee gewerkt.
12. 14-5 : Het bestuur bezoekt Bokrijk in België ter oriëntatie over de inrichting van een daglonerswoning rond 1900.
13. 31-5 : Dauwtrappen rond Hildernis, georganiseerd door de werkgroep Heemschut; 73 deelnemers.
14. 13-6 : Bestuursvergadering - voor het eerst in het "Brabants Huisje".

15. 24-6 : Historische-geschiedkundige fietstocht door de polders van Woensdrecht en Ossendrecht onder leiding van de Heer A.J. Pijnen; organisatie: werkgroep Heemschut.
16. 12-7 : Dagelijks bestuur naar de Raad van State in Den Haag i.v.m. procedure rond ontgroning Brabantse Wal.
17. 1-8 : Bestuursvergadering.
18. 6-9 : Bestuursvergadering.
19. 15-9 : Officiële opening van het "Brabants Huisje" door de Heer E. Koolen, secretaris Brabants Heem; opgeluisterd door het gilde St. Sebastiaan en de Scheldezones.
20. 23-9 : Kringvergadering. Aftreden van de Heer A.J. Pijnen als voorzitter met huldinging door de nieuwe voorzitter, L. Timmermans. Lezing door de Heer L. Jordoens uit Essen (B) over de Kiekenhoeve te Essen.
21. 27-9 : Bestuursvergadering.
22. 9-10 : Bestuur ontvangt de burenen van het "Brabants Huisje".
23. 25-10 : Bestuursvergadering.
24. 28-10 : Herfstwandeling op de Kalmthoutse Heide georganiseerd door de werkgroep Heemschut; 25 deelnemers.
25. 31-10 : Tijding 1984-2 verschijnt.
26. 18-11 : Kringvergadering met lezing door de Heer E. van Autenboer uit Turnhout over "Gilden aan beide zijden van de grens".
27. 22-11 : Bestuursvergadering.
28. 12-12 : Bestuursvergadering.
29. 16-12 : Kerstbijeenkomst met lezing door de Heer W. Blanters uit Antwerpen over "Bronstechnieken vroeger en nu", opgeluisterd door de zanggroep "Glaces" uit Bergen op Zoom en de eigen zanggroep.

30. 30-12 : Bestuur zendt 50 adressen in Hoogerheide een exemplaar van de Tijding om leden te winnen; ledentaal nadert de 200.
31. 31-12 : Tijding 1984-3 verschijnt.
32. 31-12 : Aan het einde van 1984 tellen we de volgende werkgroepen:
 1. Heemschut
 2. Toponomie
 3. Zanggroep
 4. 't Kwartier
 5. Archeologie
 6. Oude handwerktechnieken
 7. Distributie Tijding, etc.
 8. Redactieraad
 9. Documentatie i.o.

**BEDRIJVEN DIE ONZE KRING EEN WARM HART TOEDRAGEN
(NAAR OPGAVE PER 1 JULI 1985)**

Assurantiebedrijf Rennen BV
Raadhuisstraat 23, Hoogerheide.

Assurantiekantoor A. Goossens en Zoon
Antwerpsestraatweg 20, Platengastraat 2
Hoogerheide.

Bloemenhuis Felix Verbeek
Raadhuisstraat 36, Hoogerheide.

Groffen Woninginrichting
Dorpsstraat 80, Woensdrecht.

Rabobank Hoogerheide
Raadhuisstraat, Hoogerheide.

Rabobank Ossendrecht
Dorpsstraat, Ossendrecht.

P. Soffers Aannemingsbedrijf
Raadhuisstraat 95, Hoogerheide.

Op de voorplaat een fragment van de
kaart van Jacop van Deventer,
cartograaf 1512 - 1575, gecopieerd
met toestemming van de uitgever,
M. Nijhoff te 's Gravenhage.

Tijding, Kroniek van de Heemkundekring
't Zuidkwartier.

Lidmaatschapskosten f.25,-- per jaar,
tnv. Penningmeester 't Zuidkwartier,
nr. 140521437, Rabobank Ossendrecht,
postrek.nr. bank: 1107397

TIJDING TIJDING
